

Trvalé riešenia pre odlúčené deti v Európe

Národná správa: Slovensko
Máj 2015

1. Úvod

Počas chaosu pri konflikte, úteku a vysídľovaní sú deti vystavené zvýšenému riziku odlúčenia od svojich rodín alebo osôb, ktoré sú za ne zodpovedné v súlade s obvyčajovým právom. Odlúčeným dieťaťom sa rozumie dieťa mladšie než 18 rokov, ktoré bolo odlúčené od oboch rodičov alebo osoby, ktorá je zaň zodpovedná v súlade s právnymi predpismi alebo obvyčajovým právom, avšak nie nevyhnutne od ďalších príbuzných. Preto odlúčenými deťmi môžu byť aj deti sprevádzané inými dospelými členmi rodiny. Niektoré z nich necestujú samotné, ale v spoločnosti iných osôb, ktorými môžu byť aj obchodníci s ľuďmi alebo prevádzkači.¹

Odlúčené deti, podobne ako dospelí, zo svojich krajín utekajú z rôznych dôvodov. Niektoré cestujú za rodinou, ktorá migrovala už skôr. Iné utekajú pred vojnou, občianskymi nepokojmi, prírodnými katastrofami alebo prenasledovaním. Niektoré deti migrujú za prácou, príležitosťami, vzdelaním alebo lepšou životnou úrovňou. Okrem toho môžu deti migrovať aj bez sprievodu, aby unikli problematickému rodinnému prostrediu. To môže zahŕňať sexuálne alebo fyzicky zlé zaobchádzanie, či možnosť núteného sobáša. Ďalšie môžu migrovať preto, aby unikli mrzačeniu ženských pohlavných orgánov, detským sobášom alebo odvodu do formálnych či neformálnych ozbrojených síl.² Niektoré odlúčené deti tiež ich vlastní rodičia posielajú hľadať lepší život tak pre ne samotné (z krátkodobého hľadiska), ako aj pre ich rodinu (výhľadovo).³

V posledných rokoch tiež prebehol rozsiahly výskum týkajúci sa osobitnej zraniteľnosti týchto odlúčených detí po ich migrácii. Dostupná literatúra uvádza, že odlúčenie od rodiny a poskytovateľov starostlivosti môže deti traumatizovať a tým zvyšovať ich zraniteľnosť,⁴ ako aj to, že odlúčené deti sú vo zvýšenej miere vystavené riziku sexuálneho vykorisťovania a zneužívania vrátane: predčasných/nútených sobášov a obchodovania s ľuďmi; verbovania do ozbrojených síl; detskej práce vrátane nútenej domácej práce; zadržania; diskriminácie; zanedbávania a násillia.⁵ Výskum však tiež poukazuje na zníženú schopnosť odlúčených detí integrovať sa, prekonávať problematické skúsenosti a prosperovať v nových komunitách.⁶ Odlúčené deti preto možno považovať za zraniteľné v dôsledku situácie, v akej sa nachádzajú a niekedy aj ich predošlých skúseností, pričom sa tiež často považujú za neschopné nachádzať nové spôsoby existencie.

Za obzvlášť zraniteľné sa odlúčené deti považujú po príchode do cieľovej krajiny, pretože im chýba základná starostlivosť dospelaj osoby a tradičné systémy podpory od rodičov a rodiny.⁷ Práve z tohto dôvodu Európska komisia a iní zastávajú názor, že prioritou je najsť trvalé riešenie pre odlúčené deti.⁸

1. Pozri: Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa týkajúci sa zaobchádzania s deťmi bez sprievodu a odlúčenými deťmi mimo krajiny ich pôvodu (Komentár č. 6)

2. Pozri všeobecne: Vysoký komisár OSN pre utečencov (UNHCR), Smernice k medzinárodnej ochrane č. 8: Žiadosti detí o azyl podľa článku 1 písm. A ods. 2 a článku 1 písm. F Dohovoru z roku 1951 a/alebo Protokolu z roku 1967 o právnom postavení utečencov.

3. Európska migračná sieť, Maloletí bez sprievodu –porovnávací štúdia EÚ (2010) str. 22.

4. Pozri napríklad: Bhabha, J. a Young, W. (1999) Not Adults in Miniature: Unaccompanied Child Asylum Seekers and the New U.S. Guidelines. *International Journal of Refugee Law* 11(1) a Bhabha, J. (2004) Demography and rights: women, children and access to asylum. *International Journal of Refugee Law* 16(2).

5. Pozri všeobecne: Bhabha, J. (2014) *Child Migration and Human Rights in a Global Age*. Princeton, Princeton University Press.

6. Pozri napríklad: M. Ni Raghallaigh & R. Gilligan (2010) Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion, *Child and Family Social Work* 15:2, 226-237.

7. Pozri všeobecne: Vyhlásenie SCEP o osvedčených postupoch.

8. Európska komisia, Správa Komisie pre Radu a Európsky parlament. Brusel 28. 9. 2012 COM (2012) 554 v konečnom znení.

1.1 Trvalé riešenia: medzinárodné právo a usmernenia a Európska únia

Európska komisia vo svojej strednodobej správe o implementácii Akčného plánu týkajúceho sa maloletých bez sprievodu určila „prevenciu, prijatie a nájdenie trvalého riešenia“ za jednu z hlavných oblastí záujmu v súvislosti s podporou celoeurópskeho prístupu ku starostlivosti o odlúčené deti, pričom opakovane prízvukovala potrebu európskej harmonizácie.⁹ Predpokladom harmonizácie vyššie uvedených oblastí v rámci Európy je pochopenie kľúčových princípov a používanej terminológie. Pokiaľ ide o „trvalé riešenia“, tento termín je vo všeobecnosti pomerne nejasný.

Termín „trvalé riešenia“ sa v kontexte odlúčených detí používa v množstve komentárov, správ a smerníc. Európska komisia,¹⁰ UNHCR,¹¹ SCEP,¹² Výbor pre práva dieťaťa,¹³ projekty Life Rady Európy,¹⁴ Správy o deťoch fondu UNICEF,¹⁵ Základné štandardy pre odlúčené deti v Európe,¹⁶ Agentúra pre základné práva,¹⁷ správa UNHCR a UNICEF-u Safe and Sound,¹⁸ ako aj európska legislatíva¹⁹ sú názoru, že súčasťou účinného systému na ochranu odlúčených detí je nájdenie trvalého riešenia, ktoré je v najlepšom záujme dieťaťa. UNHCR ďalej poznamenáva, že tento princíp platí tak v prípade dieťaťa, ktorému bol udelený azyl, ako aj dieťaťa, ktoré na žiadosť o udelenie azylu dostalo zamietavé stanovisko. UNICEF a UNHCR upozorňujú na dôležitosť toho, aby sa pri úsilí o nájdenie trvalých riešení zvažovali špecifické potreby ochrany dieťaťa, a to najmä poskytnutie medzinárodnej ochrany (utečenca alebo doplnkovej/bezplatnej ochrany).²⁰ UNHCR zastáva názor, že riešenie by sa malo nájsť pre každý jednotlivý prípad osobitne a mali by sa riadne zväžiť a posúdiť všetky aspekty prípadu s ohľadom na najlepší záujem dieťaťa.²¹

SCEP a Základné štandardy sú toho názoru, že najlepší záujem daného dieťaťa sa musí určiť z krátkodobého a zároveň aj z dlhodobého hľadiska prostredníctvom nájdenia trvalého riešenia, ktoré by pokrývalo všetky potreby jeho ochrany, zohľadňovalo by jeho vlastné názory a, pokiaľ to bude možné, viedlo k vyriešeniu situácie, kedy je dieťa bez sprievodu alebo je odlúčené, napríklad aj preskúmaním možnosti opätovného zlúčenia rodiny v krajine, do ktorej dieťa pricestovalo, v tretej krajine alebo v jeho domovskej krajine.²²

Výbor pre práva dieťaťa (CRC) je názoru, že pri určovaní najlepšieho záujmu sa musí brať ohľad na identitu

9. Tamtiež.

10. Odporúčanie CM/Rec(2007)9 Výboru ministrov členským štátom týkajúce sa projektov Life pre maloletých migrantov bez sprievodu.

11. Vysoký komisár OSN pre utečencov (UNHCR), Praktická príručka k implementácii usmernení UNHCR BID.

12. Pozri poznámku č. 7 vyššie.

13. Komentár č. 6.

14. L. Drammeh (2010) Life Projects for Unaccompanied Migrant Minors : Príručka pre odborníkov v prvej línii (Projekty Life).

15. Pozri napríklad, Detský fond OSN (UNICEF), Správa o deťoch z Afganistanu 2013, január 2013 (Správy o deťoch).

16. Pozri: <http://www.corestandardsforguardians.com/>.

17. Európska únia: Európska agentúra pre základné práva, Poručníctvo detí pripravených o rodičovskú starostlivosť: Príručka na posilnenie systémov poručníctva zabezpečujúcich špecifické potreby detských obetí obchodovania s ľuďmi (Príručka).

18. Vysoký komisár OSN pre utečencov (UNHCR), Safe and Sound: čo môžu členské štáty urobiť pre rešpektovanie najlepších záujmov detí bez sprievodu a odlúčených detí v Európe, október 2014 (Safe and Sound).

19. Európska únia: Rada Európskej únie, smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o predchádzaní obchodovaniu s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV, 15. apríl 2011, 2011/36/EÚ, Preambula: odôvodnenie 23 a článok 16, ods. 2.

20. Vysoký komisár OSN pre utečencov (UNHCR), Usmernenia k medzinárodnej podpore č. 8: Žiadosti detí o azyl podľa článku 1 písm. A ods. 2 a článku 1 písm. F Dohovoru z roku 1951 a/alebo Protokolu z roku 1967 o právnom postavení utečencov.

21. Tamtiež.

22. Vyhlásenie SCEP o osvedčených postupoch, str. 36.

daného dieťaťa. Európske právo vyžaduje, aby sa pri takomto určovaní zohľadnila štátna príslušnosť, výchova, etnické, kultúrne a jazykové prostredie dieťaťa,²³ jeho konkrétna zraniteľnosť a potreby ochrany, ako aj názory dieťaťa spolu s jeho vekom a vyspelosťou,²⁴ napríklad pri výbere vhodného ubytovania.²⁵ Rada Európy v rámci svojich projektov Life tvrdí, že účelom zvažovania týchto faktorov je rozvinutie schopností a potenciálu každého dieťaťa, podpora rozvíjania nezávislosti, zodpovednosti a odolnosti, aby sa každý mladý človek mohol stať aktívnym členom spoločnosti bez ohľadu na to, či zostane v hostiteľskej krajine alebo sa vráti do krajiny, odkiaľ pochádza.²⁶ Toto usmernenie podčiarkuje vzájomnú prepojenosť procesu hľadania trvalého riešenia a procesu určovania najlepšieho záujmu. Preto musí trvalé riešenie zahŕňať určenie najlepšieho záujmu a skutočne byť riešením, ktoré zohľadňuje najlepšie záujmy dieťaťa. Na podporu slúži opis procesu hľadania trvalého riešenia od UNHCR, ktorý podotýka, že prihladenie na článok 3.1 Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý sa týka najlepšieho záujmu,²⁷ sa musí vykonať na začiatku, ešte pred prijatím rozhodnutia o trvalom riešení.²⁸ Takto musí k posúdeniu najlepšieho záujmu dôjsť skôr než sa prijmú rozhodnutia týkajúce sa trvalého riešenia. Keďže proces trvalého riešenia sa vyvíja, aj najlepší záujem sa musí prehodnocovať s ohľadom na všetky zmeny situácie alebo želaní dieťaťa. Vyššie uvedené správy a smernice tvrdia, že sa musia prijať opatrenia na dosiahnutie pokroku, sledovanie a preskúmanie alebo revíziu projektu jednak pravidelne, ale aj na základe zmien v situácii mladistvého.

Projekty Life presadzujú, aby bolo riešenie „stále“²⁹ pre členské štáty aj pre samotných mladistvých, a aby bolo zamerané na problémy vznikajúce pri migrácii maloletých bez sprievodu.³⁰ Agentúra pre základné práva dodáva, že tiež musí zahŕňať zaistenie práv dieťaťa do budúcnosti.³¹

Stručne povedané, existujúce usmernenie, výskum a projekty nám hovoria, že trvalé riešenie je stále riešenie, ktoré sa nájde v čo najskoršom štádiu, s možnosťou preskúmania a revízie, ktoré berie do úvahy najlepší záujem konkrétneho dieťaťa po zvážení: rodinných pomerov daného dieťaťa; jeho prostredia vrátane štátnej príslušnosti, vierovyznania a kultúry; bezpečnosti, vrátane rizík obchodu s ľuďmi; osobitnej zraniteľnosti a potrieb ochrany, a jeho názorov spolu s jeho schopnosťami. Určenie trvalého riešenia je teda proces.

Cieľom tohto projektu je analyzovať proces hľadania trvalého riešenia pre odlúčené deti na Slovensku, a to formou preverenia existujúceho výskumu a rozhovormi s poskytovateľmi služieb a mladými ľuďmi.

2. Informácie o Slovensku

2.1. Stručný prehľad imigračných procedúr a azylového konania

Podmienky a postupy na vstup a pobyt cudzincov na území Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) upravuje zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o pobyte cudzincov“). Tento zákon obsahuje aj ustanovenie týkajúce sa pobytu maloletých bez sprievodu (ďalej len „MBS“), ako aj ustanovenia, ktoré chránia deti bez sprievodu pred administratívnym vyhostením a zaistením.

23. Rada Európskej únie, smernica 2013/33/EÚ Európskeho parlamentu a Rady z 26. júna, ktorou sa ustanovujú minimálne normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu (prepracované znenie), 29. jún 2013, L 180/96.

24. Tamtiež a Komentár č. 6.

25. Európska únia: Rada Európskej únie, smernica 2011/95/EÚ Európskeho parlamentu a Rady z 13. decembra 2011 o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej ochrany (prepracované znenie), 20. december 2011, OJ L 337, článok 30 ods. 3.

26. Projekty Life 2010.

27. Dohovoru o právach dieťaťa z r. 1989, článok 3.1.

28. Pozri Obrázok 1 v správe Safe and Sound, str. 16.

29. Projekty Life 2010, str. 9.

30. Tamtiež.

31. Pozri poznámku č. 17 vyššie.

Policajný útvar udelí tolerovaný pobyt štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ktorý je maloletou osobou nájdenou na území Slovenskej republiky³². O túto žiadosť musí v mene maloletej osoby požiadať jej opatrovník. Tolerovaný pobyt možno udeliť maximálne na 180 dní, s možnosťou (aj opakovaného) predĺženia. V prípade detí bez sprievodu je tento pobyt možné predlžovať do dovŕšenia 18 rokov veku. Cudziniec, ktorému bol udelený tolerovaný pobyt, a ktorý nemá vlastný cestovný doklad a tento si nevie zabezpečiť, môže požiadať o vydanie cudzineckého pasu, ktorý ho však oprávňuje iba na vycestovanie z územia SR, nie na návrat. O tento pas môže v mene MBS požiadať jeho opatrovník.

Na základe pripravovanej novely zákona o pobyte cudzincov, ktorá by mala byť účinná od 20.07. 2015, bude môcť za maloleté dieťa podať žiadosť o tolerovaný pobyt orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len "orgán SPOD a SK") hneď po umiestnení dieťaťa v detskom domove, t.j. nebude nevyhnutne čakať na rozhodnutie súdu o ustanovení za opatrovníka.

Ministerstvo vnútra môže udeliť trvalý pobyt na neobmedzený čas aj bez splnenia podmienok ustanovených v zákone o pobyte cudzincov, plnoletej osobe, ktorá má udelený tolerovaný pobyt (popísaný vyššie) najmenej tri roky, počas ktorých študovala na škole na území Slovenskej republiky.³³ To znamená, že ak MBS má na území SR udelený vyššie spomínaný tolerovaný pobyt aspoň počas troch rokov pred dosiahnutím plnoletosti, a zároveň počas tohto obdobia študuje na slovenskej škole, môže v deň dosiahnutia 18 rokov podať žiadosť o trvalý pobyt na neobmedzený čas, a tento mu ministerstvo môže udeliť (to znamená, že na jeho udelenie nie je právny nárok) aj bez splnenia zákonných podmienok (napr. bez predloženia platného cestovného dokladu, alebo bez zákonom požadovanej povinnosti preukázania finančného zabezpečenia, a pod.). V praxi je teda možné aplikovať toto ustanovenie u MBS, ktoré prišli na Slovensko vo veku do 15 rokov, t.j. tri roky pred dosiahnutím plnoletosti, pričom však takmer všetky deti bez sprievodu (až na pár výnimiek), ktoré prichádzajú na územie SR majú viac ako 15 rokov. Nemáme vedomosť o tom, že by uvedený trvalý pobyt bol niekedy nejakému MBS udelený.³⁴

Policajný útvar nemôže podľa zákona o pobyte cudzincov vyhostiť dieťa mladšie ako 18 rokov; to neplatí ak je vyhostenie v jeho záujme.³⁵ V praxi k administratívne vyhosteniu maloletých bez sprievodu nedochádza. Maloletú osobu, ktorá nemá zákonného zástupcu tiež nemožno zaistiť.³⁶

Podmienky pre získanie medzinárodnej ochrany a azylové konanie sú upravené v zákone č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o azyle“). Zákon rozlišuje dva základné druhy medzinárodnej ochrany, a to azyl a doplnkovú ochranu. Okrem toho možno podľa tohto zákona udeliť azyl z humanitných dôvodov. O azyle aj o doplnkovej ochrane rozhoduje Migračný úrad Ministerstva vnútra SR v rámci jedného konania – konania o azyle.

Konanie o udelenie azylu sa začína vyhlásením cudzinca na príslušnom policajnom útvare o tom, že žiada o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany na území Slovenskej republiky. Za cudzinca, ktorý nenadobudol plnoletosť, vyhlásenie podáva jeho zákonný zástupca alebo súdom ustanovený opatrovník. Konanie o udelenie azylu sa nezačne, ak sa zistí, že vyhlásenie podala maloletá osoba.³⁷

32. § 58 ods. 2 písm. a) zákona o pobyte cudzincov

33. § 46 ods. 2 písm. e) zákona o pobyte cudzincov

34. Na základe žiadosti, ktorú sme zaslali na Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia PZ, aby nám poskytli informáciu o počte udelených trvalých pobytov podľa § 46 ods. 2 písm. e) zákona o pobyte cudzincov, sme zistili, že ÚHCP Prezídia PZ neeviduje dané štatistiky.

35. § 83 ods. 8 písm. a) zákona o pobyte cudzincov

36. 88 ods. 9 zákona o pobyte cudzincov

37. § 3 ods. 1 zákona o azyle

Migračný úrad MV SR posudzuje každú žiadosť o azyl individuálne, zohľadniac všetky dôvody a okolnosti každého prípadu, avšak skutočnosť, že žiadateľ je dieťaťom nachádzajúcim sa na Slovensku bez sprievodu rodiča alebo zákonného zástupcu nie je samostatným dôvodom na poskytnutie azylu či doplnkovej ochrany, ani azylu z humanitných dôvodov. Zákon o azyle však obsahuje ustanovenia týkajúce sa osobitostí postavenia maloletých v priebehu azylového konania. Medzi tieto osobitné ustanovenia patria napr.:

- Pri pohovore s maloletou osobou poverený zamestnanec ministerstva prihliada na vek a stupeň rozumovej a vôľovej vyspelosti maloletého;³⁸
- Pohovor s maloletým bez sprievodu možno vykonať len za prítomnosti jeho opatrovníka; opatrovník musí mať pred vykonaním pohovoru možnosť informovať maloletého bez sprievodu o význame a možných dôsledkoch pohovoru a na pohovor ho pripraviť;³⁹
- Ministerstvo nezamietne žiadosť o udelenie azylu ako zjavne neopodstatnenú, ak ide o maloletého bez sprievodu;⁴⁰
- Posúdenie žiadosti o udelenie azylu vykoná poverený zamestnanec ministerstva s primeranými vedomosťami v oblasti azylu; v prípade maloletého bez sprievodu aj s primeranými vedomosťami o jeho osobitných potrebách;⁴¹
- Ministerstvo zabezpečí vhodnú zdravotnú starostlivosť maloletým žiadateľom o udelenie azylu, ktorí sú obeťami zneužívania, zanedbávania, vykorisťovania, mučenia alebo krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo ktorí trpeli na následky ozbrojeného konfliktu;⁴²
- Ministerstvo vytvorí v azylových zariadeniach vhodné podmienky na ubytovanie a starostlivosť pre maloletých bez sprievodu;⁴³
- Ministerstvo pri umiestňovaní cudzinca v azylovom zariadení prihliada na jeho vek, zdravotný stav, príbuzenské vzťahy a náboženské, etnické alebo národnostné osobitosti. Osobitne sa umiestňujú muži a ženy, maloleté osoby a plnoleté osoby, pritom sa prihliada na rodinné vzťahy. Premiestňovanie cudzinca z jedného azylového zariadenia do druhého azylového zariadenia sa uskutočňuje iba v nevyhnutných prípadoch.⁴⁴

2.2. Stručný prehľad rámca starostlivosti o maloleté deti bez sprievodu v SR

Ochrana maloletých detí, ich práv a právom chránených záujmov, je v podmienkach Slovenskej republiky zabezpečovaná najmä zákonom č. 36/2005 o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len "zákon o rodine") a zákonom č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o SPOD a SK“). Tento zákon upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelu ako súbor opatrení, ktoré sa vykonávajú pre dieťa, a to najmä prostredníctvom sociálnej práce a iných vhodných metód a postupov.

Podľa zákona o SPOD a SK je maloletým bez sprievodu dieťa, ktoré nie je občan Slovenskej republiky a nachádza sa na území Slovenskej republiky bez sprievodu rodiča alebo inej plnoletej fyzickej osoby, ktorej by mohlo byť dieťa zverené do osobnej starostlivosti⁴⁵.

Po zadržaní cudzinca na území SR, spravidla v blízkosti slovensko-ukrajinskej hranice, a jeho predvedení na oddelenie hraničnej kontroly alebo na oddelenie cudzineckej polície za účelom podania vysvetlenia (vo veci

38. § 6 ods. 5 zákona o azyle

39. § 6 ods. 6 zákona o azyle

40. § 12 ods. 4 zákona o azyle

41. § 19a ods. 9 zákona o azyle

42. § 22 ods. 5 druhá veta zákona o azyle

43. § 39 ods. 1 zákona o azyle

44. § 39 ods. 2 zákona o azyle

45. § 2 bod a) písm. 3 zákona o SPOD a SK

neoprávnenosti vstupu na územie SR alebo pobytu), dochádza v prvom rade k zisťovaniu totožnosti cudzinca. Po identifikácii cudzinca ako maloletého (v prípade pochybností o veku polícia nariadi lekárske vyšetrenie za účelom určenia veku), je policajný útvar povinný nevykonávať ďalšie úkony s dieťaťom a bezodkladne oznámiť nájdenie maloletého miestne príslušnému orgánu SPOD a SK (miestne príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny). Orgán SPOD a SK podáva okamžite návrh na súd na vydanie predbežného opatrenia na umiestnenie dieťaťa, ktoré sa ocitlo bez starostlivosti, do detského domova, a na ustanovenie opatrovníka. Súd je povinný vydať predbežné opatrenie do 24 hodín od podania návrhu. Následne dochádza k umiestneniu dieťaťa do Detského domova pre maloletých bez sprievodu v Medzilaborciach (ide v súčasnosti o jediný detský domov v SR pre maloletých bez sprievodu). Umiestnenie dieťaťa v detskom domove zabezpečuje orgán SPOD a SK, ktorý podal na súd návrh na vydanie predbežného opatrenia. Súd za opatrovníka dieťaťa ustanoví spravidla orgán SPOD a SK miestne príslušný podľa umiestnenia dieťaťa (úrad práce Stropkov, detašované pracovisko Medzilaborce). Opatrovník je ustanovený na vykonávanie všetkých právnych úkonov v prospech maloletého, napr. podanie žiadosti o azyl, podanie žiadosti o tolerovaný pobyt a o cudzinecký pas, a pod.

Treba zdôrazniť, že v detskom domove sú umiestňovaní všetci MBS, avšak v prípade, že sa rozhodnú podať žiadosť o azyl, tak sú ako žiadatelia o azyl premiestnení do záchytného tábora Migračného úradu MV SR pre žiadateľov o azyl v Humennom. Táto prax je dlhodobo vystavená kritike zo strany UNHCR, mimovládnych organizácií ako aj samotného ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, pretože zariadenia Migračného úradu MV SR nie sú zariadeniami starostlivosti o deti a MBS sú v nich umiestňovaní spoločne s dospelými žiadateľmi o azyl, čo má na ne negatívny dopad. V súčasnosti je v legislatívnom procese novela zákona o azyle a zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, na základe ktorej by od 20.07.2015 nemalo dochádzať k presúvaniu detí z detského domova do záchytného tábora.

Deti sú umiestnené v samostatnej diagnostickej skupine detského domova, kde sú oddelené od ostatných detí v domove, a to počas prvých dní pobytu, kedy je vykonaná vstupná lekárska prehliadka a zisťuje sa, či dieťa netrpí nejakou infekčnou chorobou. Toto umiestnenie trvá väčšinou 3 až 7 dní; počas pobytu v diagnostickej skupine má dieťa zabezpečené vychádzky v sprievode vychovávateľa. Cieľom je predchádzanie šírenia infekčných chorôb, a teda ochrana ostatných detí pred možnou nákazou. V čase umiestnenia v samostatnej diagnostickej skupine sú dieťaťu poskytnuté základné informácie, a to predovšetkým vo forme informačných brožúr dostupných vo viacerých jazykoch.

Po ukončení lekárskeho vyšetrenia je MBS presunutý do spoločnej časti domova. V čase po premiestnení do otvorenej časti domova spravidla dochádza k vykonaniu prvého rozhovoru s dieťaťom za účasti tlmočníka. V prípade, že MBS v tom čase už má ustanoveného opatrovníka, zúčastňuje sa rozhovoru aj opatrovník, spolu so sociálnym pracovníkom detského domova. MBS sú vysvetlené pravidlá fungovania detského domova, úloha sociálneho pracovníka a opatrovníka, a právne možnosti riešenia jeho situácie. Zisťujú sa dôvody príchodu na Slovensko, informácie o rodine, cieľová destinácia, a názor MBS na riešenie jeho situácie.

MBS sa môže pohybovať voľne v rámci domova. Na vychádzky chodí v spoločnosti vychovávateľa. Vzhľadom na veľké počty zmiznutí, resp. útekov detí bez sprievodu z detského domova, postupne zavádza detský domov viaceré preventívne opatrenia s cieľom zvýšiť ochranu dieťaťa, napr. dieťa môže opustiť detský domov (na vychádzku, nákup, a pod.) vždy len za sprievodu vychovávateľa (bez ohľadu na vek dieťaťa, teda aj staršie deti), mobil dieťaťa je daný do úschovy domova (čo je dieťaťu vysvetlené) a dieťa môže telefonovať len z mobilu detského domova na to určeného (pričom telefónne čísla kam MBS telefonuje sa zaznamenávajú), vychovávateľa pravidelne kontrolujú pohyb dieťaťa aj v rámci domova (napr. kontrola v noci, či je MBS na izbe, a pod.).

Podanie žiadosti o azyl je možné až po tom, čo je MBS ustanovený opatrovník. Tento býva v niektorých prípadoch (prax súdov sa odlišuje) ustanovený spoločne s predbežným opatrením o umiestnení MBS do detského domova (v jednom rozhodnutí), v iných prípadoch dochádza k ustanoveniu opatrovníka až po umiestnení MBS v detskom domove (čo môže trvať niekoľko dní až týždňov, v závislosti od rýchlosti podania návrhu na súd a rýchlosti vydania súdneho rozhodnutia). Do doby kým je MBS ustanovený poručník, vykonáva nevyhnutné úkony v záujme dieťaťa miestne príslušný orgán SPOD a SK, avšak tento nemôže MBS zastupovať pri právnych úkonoch, t.j. nemôže za dieťa ani podať žiadosť o azyl či o tolerovaný pobyt.

Pokiaľ sa nevyrieši právna situácia MBS (aspoň dočasne, napr. udelením tolerovaného pobytu), nerieši sa ani jeho prihlásenie do školy. V prípade, že MBS podá žiadosť o azyl a teda dôjde k jeho presunu do záchytného tábora a následne do pobytového tábora (pobyt v záchytnom tábore v Humennom trvá cca dva až tri týždne, následne je MBS presunutý do pobytového tábora pre žiadateľov o azyl v Opatovskej Novej Vsi) jeho zaradenie na štúdium sa nerieši až pokým neskončí azylové konanie a dieťa sa nevráti späť do detského domova (čo môže trvať tri mesiace, ale aj viac ako rok, v závislosti dĺžky azylového konania). Podľa údajov poskytnutých Migračným úradom MV SR, za posledných 5 rokov (2009 – 2013) nechodil do školy ani jeden maloletý bez sprievodu umiestnený v tábore Migračného úradu.

V prípade, že MBS je udelený azyl alebo poskytnutá doplnková ochrana, môže byť presunutý aj do iného detského domova, kde bude umiestnený spoločne so slovenskými deťmi. Zoznam takýchto domovov určuje ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny.

V detskom domove pre maloletých bez sprievodu v Medzilaborciach poskytujú služby pre deti bez sprievodu aj mimovládne organizácie, konkrétne Liga za ľudské práva poskytuje právne poradenstvo MBS v spolupráci s opatrovníkom, a Slovenská katolícka charita zabezpečuje výučbu slovenského jazyka a psychologickú pomoc a podporu pre deti. V detskom domove pôsobí psychologička na čiastočný úväzok, ktorá sa venuje aj deťom bez sprievodu. Tlmočenie detský domov zabezpečuje z vlastných zdrojov, avšak vzhľadom na umiestnenie detského domova v malom mestečku dostupnosť, výber a flexibilita tlmočníkov nie je ideálna.

2.3. Počty

Údaje o počtoch MBS eviduje cudzinecká polícia (Úrad hraničnej a cudzineckej polície P PZ – údaje o počtoch maloletých bez sprievodu zadržaných pri neoprávnenom prekročení štátnej hranice alebo na neoprávnenom pobyte); orgány SPOD a SK (zriaďuje ich Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny – eviduje počty maloletých bez sprievodu zverených do starostlivosti detských domovov); a napokon Migračný úrad MV SR (údaje o počtoch maloletých bez sprievodu žiadajúcich o azyl). V tejto časti poskytujeme dostupné štatistické informácie o počtoch MBS za posledných 5 rokov

Rok	Počet detí zadržaných pri NPŠH alebo na NP	Počet detí umiestnených do starostlivosti detských domovov	Počet detí žiadajúcich o azyl	Počet zmiznutých detí (nezahŕňa deti žiadajúce o azyl)
2010	259	264	7	N/A
2011	145	169	18	110
2012	147	151	5	135
2013	52	72	5	35
2014	20	21	11	12 ⁴⁶

46. Údaj poskytnutý Úradom hraničnej a cudzineckej polície P PZ

4. Zhrnutie

Pokiaľ ide o systém starostlivosti o MBS na Slovensku a jeho vzťah k dostupnosti trvalých riešení pre tieto deti pozitívne treba hodnotiť predovšetkým fakt, že postavenie detí bez sprievodu z pohľadu starostlivosti o ne sa približuje postaveniu slovenských detí. Všetky deti bez sprievodu sú umiestňované do detského domova, pričom od roku 2014 je to detský domov v Medzilaborciach, ktorý zároveň slúži starostlivosti o slovenské deti. Predchádzajúci detský domov (v Hornom Orechovom) v dôsledku svojej nešťastnej polohy v lese, ďaleko od mesta, spôsobil nepríjemnú izoláciu detí, čo oni samé pociťovali veľmi negatívne, ako určitý akt odmietania zo strany väčšinovej spoločnosti. Tento problém sa odstránil a detský domov v súčasnosti určený na starostlivosť o MBS je umiestnený uprostred mesta. MBS sú však naďalej umiestňované mimo detského domova, do zariadení Migračného úradu MV SR, počas azylového konania. V súčasnosti je však v legislatívnom procese návrh novely zákona o azyloch a zákona o sociálnoprávnej ochrane detí, ktorý by mal túto prax zmeniť a deti budú umiestňované už výlučne len do detského domova.

Problémové oblasti z hľadiska dostupnosti trvalých riešení pre deti bez sprievodu na Slovensku sa javia byť nasledovné:

1) Miznutia: Prevažná väčšina MBS pomerne rýchlo po umiestnení v detskom domove mizne, bez toho, aby sme vedeli aký je ich ďalší osud. K týmto zmiznutiam (alebo útekom) dochádza spravidla do niekoľko dní od umiestnenia v detskom domove, čo zodpovedným osobám (opatrovník, sociálny pracovník) dáva len veľmi málo priestoru na prácu s dieťaťom, zistenie jeho potrieb a hľadanie trvalých riešení. Ďalší osud týchto detí, po opustení detského domova, taktiež vzbudzuje obavy. Tento problém si uvedomujú aj zodpovedné orgány a vláda Slovenskej republiky v dokumente Integrovaná politika Slovenskej republiky v kapitole zameranej na maloletých bez sprievodu predpokladá ako jedno z opatrení identifikáciu príčin miznutí detí bez sprievodu a prijatie preventívnych a ochranných opatrení.⁴⁷

2) Neustanovovanie poručníkov: Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí predpokladá v § 29, že maloletému bez sprievodu súd ustanoví poručníka. V praxi sa deťom bez sprievodu ustanovujú opatrovníci, a to na zastupovanie pri všetkých právnych úkonoch. Túto prax nepovažujeme za ideálnu vzhľadom na veľmi odlišnú funkciu opatrovníctva a poručníctva. Zatiaľ čo poručník dieťaťa nahrádza rodičov (s výnimkou osobnej starostlivosti), opatrovník je ustanovený na konkrétne úkony a nie je povinný zaujímať sa o výchovu, vzdelanie dieťaťa, a pod. Treba však poznamenať, že jednou z hlavných príčin neustanovovania poručníkov je práve už spomínané veľmi rýchle miznutie detí.

3) Premiestňovanie detí do zariadení Migračného úradu MV SR: Súčasnú prax premiestňovania MBS Liga za ľudské práva kritizuje od roku 2009. Táto prax má veľmi negatívny dopad na rozvoj, zdravie, vzdelanie, psychickú pohodu a všeobecné blaho dieťaťa, a zastávame názor, že je v rozpore s Dohovorom o právach dieťaťa. Jedným z najviac negatívnych dôsledkov z pohľadu detí je, že presúvanie detí odďaľuje ich zaradenie do školy.

4) Dostupnosť právnych možností v čase do 18 rokov veku: Deti, ktoré nepodajú žiadosť o azyl, alebo ktorým v rámci azylového konania nie je poskytnutá medzinárodná ochrana (azyl alebo medzinárodná ochrana), majú veľmi obmedzené právne možnosti získania pobytu na Slovensku. Týmto deťom je udelený tolerovaný pobyt, ktorý im je predĺžovaný do dovŕšenia plnoletosti. Tolerovaný pobyt je právne najnevýhodnejší druh pobytu, v zásade ide iba o tolerovanie osoby na území Slovenskej republiky, a predstavuje len dočasné riešenie právneho statusu dieťaťa. Ak dieťa nemá cestovný doklad, v zásade nemá možnosť podať žiadosť o iný druh pobytu, ktorý by mohol prichádzať do úvahy, a ktorý by zároveň automaticky nezanikol dosiahnutím plnoletosti, napr. prechodný pobyt na účel štúdia.

5) Dostupnosť právnych možností po dosiahnutí plnoletosti: Zákon o pobyte cudzincov dáva MBS, ktorí dosiahnu plnoletosť možnosť podať žiadosť o trvalý pobyt na neobmedzený čas (podľa § 46 ods. 2) a to aj

47. Liga za ľudské práva v roku 2014 vydala Pozičný dokument s názvom Miznúce deti. Súčasťou je tiež východisková analýza. Pozičný dokument a analýza sú výsledkom jeden rok trvajúceho výskumu zameraného na zistenie najčastejších príčin miznutí odlúčených detí a analýzu následných postupov a pátrania po týchto deťoch. Dostupný v slovenskom jazyku na webovej stránke Ligy za ľudské práva v sekcii Publikácie.

bez splnenia zákonných podmienok (napr. aj bez cestovného dokladu) za predpokladu, že cudzinec mal pred dosiahnutím plnoletosti na Slovensku udelený tolerovaný pobyt počas najmenej troch rokov, počas ktorých sa zároveň pripravoval na štúdium (t.j. chodil do školy). Udelenie takéhoto trvalého pobytu by sa z právneho hľadiska dalo považovať za trvalé riešenie právnej situácie dieťaťa, resp. mladého dospelého, avšak toto právne riešenie je dostupné iba pre tie deti bez sprievodu, ktoré prišli na Slovensku a bol im udelený tolerovaný pobyt vo veku 14 rokov, resp. najneskôr v deň dosiahnutia 15 rokov, aby splnili podmienku troch rokov udeleného tolerovaného pobytu. V praxi ide o mizivé percento detí, keďže štatistiky ukazujú, že na Slovensko prichádzajú predovšetkým deti vo veku 16 a 17 rokov. Zákon o štátnom občianstve Slovenskej republiky umožňuje udeliť občianstvo SR maloletému bez sprievodu, ktorého zákonný zástupca alebo poručník je štátny občan Slovenskej republiky alebo právnická osoba určená súdom SR, a má nepretržitý pobyt na území Slovenskej republiky najmenej dva roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva SR; dĺžka pobytu sa nevzťahuje na maloleté deti do dvoch rokov. Uvedené ustanovenie je však v praxi dostupné taktiež len pre mizivé percento detí bez sprievodu z už vyššie uvedených dôvodov.

3. Trvalé riešenia pre maloleté deti bez sprievodu v SR

Podľa zákona o SPOD a SK a s ním súvisiacim vykonávacím interným predpisom - Internej normy Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, č. IN – 051/2007 „Vo všetkých úkonoch súvisiacich s maloletými deťmi je podľa čl. 3 OSN Dohovoru o právach dieťaťa kritériom najlepší záujem dieťaťa. Za účelom hľadania trvalého riešenia jeho situácie Detský domov pre maloletých bez sprievodu v Medzilaborciach (ďalej len „detský domov“) zistí, ak je to vzhľadom na vek dieťaťa a jeho rozumovú vyspelosť možné, názor na všetky skutočnosti, ktoré sa ho týkajú.“⁴⁸ Prvé opatrenia príslušných štátnych orgánov vo veci hľadania trvalých riešení pre MBS by mali byť vykonané už okamihom umiestnenia MBS v detskom domove. V prípade každého MBS vypracuje orgán SPOD a SK tzv. „Individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa“, ktorého súčasťou je aj „Plán výchovnej práce s dieťaťom“ a „Plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou“. Súčasťou Individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa je návrh opatrení, ktoré vedú k stabilizácii dieťaťa a jeho súčasťou je aj naplánovanie riešenia situácie MBS trvalého charakteru. Všetky tieto tri plány sa vypracúvajú hneď po umiestnení MBS do detského domova.

Každému MBS sa po umiestnení do detského domova poskytuje čas na zorientovanie sa v novom prostredí. Táto adaptačná fáza trvá podľa Internej normy ÚPSVaR dva týždne. Počas plynutia adaptačnej fázy, vykoná opatrovník s MBS pohovor za prítomnosti tlmočníka, z jazyka, ktorému dieťa rozumie. Opatrovník sa zameriava na zisťovanie najmä informácií o rodine a okolnostiach jeho odlúčenia, o osobách, ktoré nie sú rodinnými príslušníkmi MBS, avšak sú pre neho dôležité, o okolnostiach, za ktorých bol MBS nájdený, o jeho živote pred a po odlúčení, o jeho fyzickom a zdravotnom stave, o vzdelaní, o želaniach a plánoch do budúcnosti, o predbežnom posúdení jeho duševného a citového vývinu a jeho zrelosti a o posúdení veku. Na základe odpovedí MBS, opatrovník v spolupráci so zamestnancami detského domova vyhodnotí, ktoré riešenie sleduje najlepší záujem dieťaťa.

Proces hľadania trvalého riešenia smeruje k celkovej stabilizácii a integrácii dieťaťa.

Berúc do úvahy celý právny poriadok, v prípade MBS nachádzajúcich sa na Slovensku je možné aplikovať nasledovné trvalé riešenia ich právneho postavenia:⁴⁹

3.1. Zlúčenie MBS s rodinou / príbuznými

Vychádzajúc zo základného princípu, že dieťa má vyrastať v rodinnom prostredí je povinnosťou orgánu SPOD a SK zistiť, či MBS má záujem vrátiť sa späť do krajiny pôvodu alebo obvyklého pôvodu, alebo vycestovať do

48. Interná norma Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, č. IN – 051/2007

49. Tu treba zdôrazniť, že ide o nami identifikované „trvalé riešenia“ právneho postavenia dieťaťa, ktoré nemusia byť nevyhnutne identické s celkovým trvalým riešením pre dieťa. Z výskumu tiež vyplynulo, že pojem „trvalé riešenie“ treba skôr vnímať ako proces hľadania riešenia v najlepšom záujme dieťaťa, a nie ako výsledok tohto procesu. V priebehu tohto procesu sa pôvodný zámer riešenia situácie dieťaťa môže meniť, napr. z dôvodu zmenených okolností (vypátrajú sa rodičia dieťaťa) alebo z dôvodu zmeny názoru/ vôle dieťaťa, či z dôvodu zmenenej právnej situácie (napr. dieťaťu nebola udelená medzinárodná ochrana), a pod., a teda pôvodný zámer môže byť potrebné prehodnotiť.

tretej krajiny, za svojimi rodičmi, prípadne inými členmi rodiny, a či vo všeobecnosti prevláda u neho túžba zlúčiť sa so svojou rodinou. Orgány SPOD a SK zisťujú, či MBS je v kontakte so svojimi rodičmi. K zlúčeniu MBS so svojou rodinou môže dôjsť buď v krajine pôvodu MBS, v krajine EÚ alebo v inej tretej krajine.

Orgán SPOD a SK sa podieľa na vyhľadávaní rodičov alebo iných členov rodiny MBS. Interná norma ÚPSVaR uvádza, že „v prípade zistenia, že cieľovou krajinou MBS, je tretia krajina, kde sa nachádzajú jeho rodičia, alebo najbližší žijúci plnoletí príbuzní, je potrebné, čo najskôr zahájiť proces zlúčenia rodiny.“ Orgán SPOD a SK navrhuje zastupiteľskému úradu krajiny, v ktorej má MBS obvyklý pobyt, a v ktorej sa nachádza jeho rodič alebo osoba, ktorá sa osobne o dieťa stará, ich zlúčenie a oznamuje opatrenia prijaté v záujme tohto zlúčenia.⁵⁰

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny zabezpečuje komunikáciu so zastupiteľským úradom a zisťuje, kde sa rodičia alebo príbuzní presne nachádzajú, či majú v danej krajine oprávnený pobyt, a či daná krajina MBS prijme. Pri zlučovaní MBS s rodinou sa kladie dôraz na to, či tretia krajina je vhodným a bezpečným miestom. V prípade, že zo strany slovenských štátnych orgánov je vyhodnotená ako vhodná a bezpečná krajina, získavajú sa všetky potrebné doklady a uskutoční sa zlúčenie MBS s rodinou alebo príbuznými.

Ak sa potvrdí, že MBS má v inej krajine svojho rodiča/rodičov, vykonávajú sa všetky potrebné opatrenia na to, aby sa zistilo, či sú to skutoční rodičia MBS. Ako dôkazný prostriedok sa používajú najmä rodné listy, ale aj iné relevantné dôkazy preukazujúce rodinný vzťah. Podľa Internej normy „proces vyhľadávania rodičov dieťaťa alebo príbuzných je potrebné začať čo najskôr, za predpokladu, že takýto postup neohrozí členov rodiny dieťaťa nachádzajúcich sa v krajine jeho pôvodu. Pri vyhľadávaní rodiny je možné požiadať o spoluprácu Úrad Vysokého komisára Organizácie spojených národov pre utečencov (ďalej len „UNHCR“), Ministerstvo vnútra SR, Medzinárodnú organizáciu pre migráciu (IOM) a Červený kríž. Je potrebné, aby boli MBS dôkladne informovaní o oboznámení s procesom vyhľadávania. Ak je to možné a vhodné, dieťaťu má byť sprostredkovaný pravidelný kontakt s rodinou.⁵¹

Návrat MBS zabezpečuje ÚPSVaR so zastupiteľským úradom, v spolupráci s orgánom SPOD a SK, v ktorého územnej pôsobnosti sa MBS nachádza a opatrovníkom. Orgány SPOD a SK spolupracujú aj s Medzinárodnou organizáciou pre migráciu, ktorá logisticky zabezpečuje cestu MBS za svojimi rodičmi. Najmä zabezpečuje kúpu letenky, cestovného lístka a osobu, ktorá cestuje s MBS do krajiny zlúčenia a odovzdá MBS rodičom alebo iným oprávneným osobám.⁵²

3.2. Udelenie trvalého pobytu na neobmedzený čas

Jednou z možností legalizácie pobytu pre maloletých bez sprievodu po dosiahnutí plnoletosti na území Slovenskej republiky je udelenie trvalého pobytu na neobmedzený čas. Podľa zákona o pobyte cudzincov ministerstvo vnútra môže udeliť trvalý pobyt na neobmedzený čas aj bez splnenia podmienok ustanovených v zákone o pobyte cudzincov plnoletej osobe, ktorá má udelený tolerovaný pobyt podľa § 58 ods. 2 písm. a) zákona o pobyte cudzincov⁵³ najmenej tri roky, počas ktorých študovala na škole na území Slovenskej republiky.

50. 19 Podľa § 29 ods. 1 písm. b) zákona o SPOD a SK „Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately oznamuje zastupiteľskému úradu krajiny, v ktorej má maloletý bez sprievodu obvyklý pobyt, opatrenia prijaté v záujme návratu alebo premiestnenia maloletého bez sprievodu a žiada o jeho návrat alebo premiestnenie do krajiny, v ktorej má maloletý bez sprievodu obvyklý pobyt, aj je zrejmé, že má obvyklý pobyt v bezpečnej krajine, a nevzťahuje sa naňho Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí (oznámenie č. 119/2001 Z. z.).

51. Interná norma Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, č. IN – 051/2007, str. 22

52. V rámci skúseností Ligy za ľudské práva evidujeme 2 úspešné prípady zlúčenia maloletých detí so svojimi rodičmi. V prvom prípade sa jedná o zlúčenie 3 čečenských detí s rodičmi vo Švédsku, po 1 roku ich pobytu na Slovensku. V druhom prípade ide o dve afganské deti, ktoré boli zlúčené so svojimi rodičmi vo Švajčiarsku po 9 mesiacoch pobytu na Slovensku.

53. § 58 ods. 2 písm. a) zákona o pobyte cudzincov: Policajný útvar udelí tolerovaný pobyt štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ak nie sú dôvody na zamietnutie žiadosti podľa § 59 ods. 12, a) ktorý je maloletou osobou nájdenou na území Slovenskej republiky.

V čase podávania žiadosti o trvalý pobyt musí bývalý maloletý bez sprievodu preukázať, že pred dosiahnutím plnoletosti mal tri roky udelený tolerovaný pobyt na území Slovenskej republiky a potvrdenie o tom, že v tomto sledovanom období aj navštevoval školu.

Orgány SPOD a SK, v záujme postupovania v súlade s najlepším záujmom dieťaťa, musia žiadať o udelenie tolerovaného pobytu v prípade maloletých bez sprievodu ihneď po ich umiestnení do detského domova. Nesplnenie podmienky preukázania troch rokov udeleného tolerovaného pobytu na Slovensku môže znemožniť udelenie tohto druhu pobytu pre bývalého maloletého bez sprievodu. Taktiež je veľmi podstatné, aby maloletí bez sprievodu boli umiestňovaní do škôl, čo najskôr, pretože oddiaľovanie nástupu MBS do školy môže v budúcnosti taktiež znemožniť udelenie trvalého pobytu na neobmedzený čas.

Od účinnosti tohto ustanovenia v zákone o pobyte cudzincov sa doposiaľ ani jednému maloletému bez sprievodu neudelil trvalý pobyt na neobmedzený čas. Jedným z dôvodov, je nepochybne skutočnosť, že MBS nespĺňajú podmienku troch rokov pobytu pred dosiahnutím plnoletosti, keďže väčšina maloletých bez sprievodu prichádza na Slovensko vo veku 16 alebo 17 rokov.

3.3. Udelenie štátneho občianstva

Zákon č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky⁵⁴ umožňuje udeliť štátne občianstvo Slovenskej republiky maloletému dieťaťu, ktorého zákonným zástupcom alebo poručníkom je štátny občan Slovenskej republiky alebo právnická osoba určená súdom a má nepretržitý pobyt na území Slovenskej republiky najmenej dva roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva.

Za maloleté dieťa bez sprievodu žiada o udelenie štátneho občianstva súdom ustanovený poručník. Maloleté dieťa bez sprievodu musí mať v čase podania žiadosti o udelenie štátneho občianstva udelený pobyt na území Slovenska a to najmenej dva roky pred podaním žiadosti. Zákon o štátnom občianstve v súvislosti s pobytom uvádza, že pobyt musí byť nepretržitý. Zákon nevyžaduje konkrétny druh pobytu, preto môže ísť o tolerovaný, prechodný alebo trvalý (dlhodobý) pobyt.

Zákon o štátnom občianstve má v porovnaní so zákonom o pobyte cudzincov pre maloletých bez sprievodu priaznivejšiu právnu úpravu, pokiaľ ide o dĺžku pobytu MBS na Slovensku pred podaním žiadosti (2 roky verus 3 roky) a nevyžaduje ani splnenie ďalších podmienok (školská dochádzka).

Žiadosť o udelenie štátneho občianstva podáva, v mene MBS, zákonom ustanovený zástupca alebo poručník na Obvodnom úrade v sídle kraja podľa miesta pobytu MBS. MBS musí k žiadosti o udelenie štátneho občianstva predložiť náležitosti uvedené v § 8 ods. 3 zákona o štátnom občianstve⁵⁵. Zákon ďalej upravuje, že „žadateľ, ktorý dovŕšil 14 rokov, pri podaní žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky vyplní aj dotazník žiadateľa o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky (ďalej len „dotazník“). Dotazník žiadateľa, ktorý nedovŕšil 18 rokov veku, podpisujú aj rodičia žiadateľa. Zákonodarca v tomto prípade opomenul situáciu, kedy žiadosť o udelenie štátneho občianstva môžu podávať aj maloleté deti, ktoré majú súdom ustanoveného zástupcu (opatrovníka/poručníka) avšak podľa vyjadrenia Ministerstva vnútra by v takomto prípade bol akceptovaný podpis zástupcu MBS.

54. § 7 ods. 2 písm. d) „Žiadateľovi, ktorý má na území Slovenskej republiky povolený pobyt, možno udeliť štátne občianstvo Slovenskej republiky bez splnenia podmienky uvedenej v odseku 1 písm. a), ak tento zákon neustanovuje inak, ak je maloletým dieťaťom, ktorého zákonným zástupcom alebo poručníkom je štátny občan Slovenskej republiky alebo právnická osoba určená súdom Slovenskej republiky, a má nepretržitý pobyt na území Slovenskej republiky najmenej dva roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky; dĺžka pobytu sa nevzťahuje na maloleté dieťa do dvoch rokov.“

55. napr. stručný životopis, doklad totožnosti a pod.

3.4. Udelenie azylu

Konanie o udelenie azylu je upravené v zákone o azyle. Slovenský právny poriadok pozná tri druhy azylu. V súvislosti s maloletými bez sprievodu prichádzajú do úvahy dva druhy. Azyl môže byť udelený žiadateľovi, ktorý má v krajine pôvodu opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných alebo náboženských dôvodov, z dôvodov zastávania určitých politických názorov alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine a vzhľadom na tieto obavy sa nemôže alebo nechce vrátiť do tohto štátu alebo je v krajine pôvodu prenasledovaný za uplatňovanie politických práv a slobôd. V prípade maloletých bez sprievodu je relevantný aj azyl z humanitných dôvodov, ktorý môže Migračný úrad udeliť maloletému bez sprievodu, aj keď sa v konaní nezistia dôvody prenasledovania podľa § 8 zákona o azyle.

V prípade neudelenia azylu, rozhoduje Migračný úrad o tom, či maloletému bez sprievodu poskytne doplnkovú ochranu. Doplnková ochrana sa poskytuje, ak sú vážne dôvody domnievať sa, že by maloletý bez sprievodu bol v prípade návratu do krajiny pôvodu vystavený reálnej hrozbe vážneho bezprávia.⁵⁶

O udelenie azylu, resp. o poskytnutie doplnkovej ochrany žiada v mene maloletého bez sprievodu zákonom ustanovený zástupca alebo poručník na príslušnom policajnom útvaru. V prípade maloletých bez sprievodu umiestnených v detskom domove je príslušný policajný útvar podľa miesta zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (najčastejšie OCP PZ Michalovce, ktoré je príslušné na podávanie vyhlásenia pre MBS umiestnené v Detskom domove v Medzilaborciach). Konanie o azyle sa začína podaním vyhlásenia, t. j. vyplnením formuláru, ktorý je prílohou zákona o azyle.

Ministerstvo poskytne doplnkovú ochranu žiadateľovi, ak sú vážne dôvody domnievať sa, že by bol v prípade návratu do krajiny pôvodu vystavený reálnej hrozbe vážneho bezprávia, ak tento zákon neustanovuje inak.

Azyl je v porovnaní s doplnkovou ochranou, ako formou medzinárodnej ochrany, výhodnejší v tom, že poskytuje maloletým bez sprievodu väčšiu právnu istotu pokiaľ ide o trvácnosť poskytovanej ochrany. Azyl sa udeľuje na neobmedzený čas a získava sa ním právo na trvalý pobyt. Udelením azylu získava maloletý bez sprievodu takmer rovnaké právne postavenie ako majú ostatné maloleté deti na Slovensku. Doplnková ochrana sa poskytuje na obdobie jedného roka a v prípade predĺženia, na dva roky.

V prípade, že maloletý bez sprievodu nadobudne plnoletosť skôr ako mohol žiadať o udelenie štátneho občianstva podľa zvýhodnených podmienok uvedených v § 7 ods. 2 písm. d) zákona o štátnom občianstve, môže o štátne občianstvo Slovenskej republiky žiadať podľa ustanovenia § 7 ods. 2 písm. e), teda z dôvodu, že je azylantom aspoň štyri roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva. V prípade, že nasledujúce dva roky po udelení azylu bude ešte stále maloletý, môže žiadosť o štátne občianstvo podať, tak ako je uvedené v odseku vyššie, už 2 roky po udelení azylu.

Ak MBS prostredníctvom svojho zákonného zástupcu alebo opatrovníka podá žiadosť o udelenie azylu, zanikne mu povolenie na tolerovaný pobyt. Počas doby rozhodovania o jeho/jej žiadosti o azyl má však na území SR oprávnený pobyt.

Podľa Internej normy ÚPSVaR „V prípade, ak je MBS na základe rozhodnutia Ministerstva vnútra SR udelený azyl, orgán SPOD a SK po konzultácii s maloletým zabezpečí jeho čo najplynulejšiu integráciu do spoločnosti (na MBS sa vzťahujú všetky opatrenia SPOD a SK tak, ako na maloleté deti, ktoré sú občanmi SR). Interná norma ÚPSVaR zdôrazňuje, že je žiaduce, aby deti mladšie ako 15 rokov boli zverené do starostlivosti náhradnej rodiny pochádzajúcej z ich kultúry a súrodenci by mali byť umiestnení spoločne.

3.5. Zhrnutie

Orgány SPOD a SK môžu v prípade MBS uvažovať o štyroch druhoch trvalých riešení: o zlúčení MBS s rodičmi alebo príbuznými, o trvalom pobyte na neobmedzený čas, o štátnom občianstve a o azyle. Pokiaľ ide o trvalé riešenia v rámci Slovenskej republiky, orgány SPOD a SK najčastejšie využívajú pri MBS vstup do azylového konania, ktoré ale vo väčšine prípadov nekončí pozitívne pre MBS z pohľadu udelenia azylu.

Pri komparácii ďalších dvoch právnych možností dlhodobého riešenia, udelenie trvalého pobytu na neobmedzený čas a udelenia štátneho občianstva, je paradoxne zákon o štátnom občianstve priaznivejšie nastavený vo vzťahu k MBS ako zákon o pobyte cudzincov. Zákon o štátnom občianstve vyžaduje v čase podania žiadosti preukázanie 2 ročného nepretržitého pobytu MBS na území SR voči 3 rokom tolerovaného pobytu MBS na Slovensku, ak má záujem žiadať o trvalý pobyt na neobmedzený čas. Navyše, v žiadosti o trvalý pobyt na neobmedzený čas musí bývalý MBS preukázať, že počas udeleného tolerovaného pobytu študoval na základnej alebo strednej škole.

Keďže na Slovensku sa MBS vo všeobecnosti dlho nezdržiavajú a miznú /utekajú z detských domovov, trvalé riešenia sa uplatňujú len vo veľmi nízkom počte MBS.

4. Aktéri zapojení do procesu hľadania trvalého riešenia pre MBS v SR

Kompetencie v oblasti zabezpečovania práv a záujmov MBS na Slovensku majú viaceré štátne orgány.

4.1. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

V rámci **Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky** bol zriadený Odbor stratégie sociálnej ochrany detí a rodiny a Oddelenie migrácie a integrácie cudzincov. Do pôsobnosti Odboru stratégie sociálnej ochrany detí a rodiny patrí sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela.⁵⁷ Oddelenie migrácie a integrácie cudzincov je koordinačným pracoviskom pre záležitosti integrácie cudzincov, a teda aj integrácie MBS do spoločnosti.

4.2. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

má v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately nasledovnú pôsobnosť: riadi, kontroluje a metodicky usmerňuje výkon štátnej správy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, vypracúva koncepcie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately; zriaďuje, kontroluje a metodicky usmerňuje detský domov a detský domov pre maloletých bez sprievodu, schvaľuje vnútornú organizačnú štruktúru týchto detských domovov a vypracúva koncepcie zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch a v detských domovoch pre maloletých bez sprievodu, koordinuje poskytovanie pomoci maloletým bez sprievodu; vykonáva úkony v záujme maloletého bez sprievodu podľa § 29 ods. 1 písm. b) a c); koordinuje činnosť úradov práce sociálnych vecí a rodiny v oblasti plnenia úloh národných plánov a programov v oblasti sociálnej prevencie, sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately; organizuje a zabezpečuje odbornú prípravu zamestnancov orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a supervízie; spracúva štatistické zisťovania (...).⁵⁸ Ústredie práce, sociálnych

57. Podľa § 2 písm. a) bod 3 zákona o SPOD a SK „Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa vykonávajú pre dieťa, ktoré nie je občan Slovenskej republiky a nachádza sa na území Slovenskej republiky bez sprievodu rodiča alebo inej plnoletej fyzickej osoby, ktorej by mohlo byť dieťa zverené do osobnej starostlivosti (ďalej len „maloletý bez sprievodu“)“ Podľa § 1 ods. 2 písm. a), b) a c) zákona o SPOD a SK „Sociálnoprávna ochrana detí je súbor opatrení na zabezpečenie ochrany dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodného dohovoru, výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí, náhradného prostredia dieťaťa, ktoré nemôže byť vychované vo vlastnej rodine.

Podľa § 1 ods. 3 zákona o SPOD a SK „Sociálna kuratela je súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.“

58. § 73 ods. 1 zákona o SPOD a SK

vecí a rodiny je služobným úradom pre všetky úrady práce, sociálnych vecí a rodiny.

4.3. Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru

Na to, aby sa trvalými riešeniami pre MBS mohli kompetentné orgány vôbec zaoberať je dôležité, aby MBS bol umožnený vstup na územie Slovenskej republiky. Ako je všeobecne známe, MBS sú na území SR zväčša nájdení po neoprávnenom vstupe, resp. pobyte. Príslušné policajné útvary **Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru**, sú prvé štátne orgány, ktoré prichádzajú do kontaktu s MBS na Slovensku. Ich rozhodnutia majú významný dopad na právne postavenie MBS. Podľa zákona o pobyte cudzincov musia policajné útvary oznámiť nájdenie MBS príslušnému orgánu SPOD a SK. Pred odovzdaním MBS orgánom SPOD a SK môže v prípade pochybností o veku MBS nariadiť policajný útvar lekárske vyšetrenie veku. Ak sa potvrdí maloletosť štátneho príslušníka tretej krajiny, resp. ak maloletosť nebola sporná, príslušný policajný útvar odovzdá MBS príslušnému orgánu SPOD a SK. Úloha cudzineckej polície je tiež zásadná pokiaľ ide o rozhodovanie o udelení niektorého z druhov pobytu podľa zákona o pobyte cudzincov, ktoré v prípade MBS prichádzajú do úvahy (tolerovaný pobyt, trvalý pobyt na neobmedzený čas, alebo prípadne aj prechodný pobyt za účelom štúdia, ak maloletý má cestovný doklad a spĺňa podmienky na udelenie tohto druhu pobytu).

4.4. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Orgán SPOD a SK zabezpečuje opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vo vzťahu k MBS, oznamuje zastupiteľskému úradu krajiny, v ktorej má maloletý bez sprievodu obvyklý pobyt, opatrenia prijaté v záujme návratu alebo premiestnenia maloletého bez sprievodu a žiada o jeho návrat alebo premiestnenie do krajiny, v ktorej má maloletý bez sprievodu obvyklý pobyt, aj je zrejmé, že má obvyklý pobyt v bezpečnej krajiny,⁵⁹ a nevzťahuje sa naňho Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí (oznámenie č. 119/2001 Z. z.)⁶⁰, zabezpečuje výkon súdnych rozhodnutí o umiestnení MBS do zariadení na výkon rozhodnutia súdov (detských domovov), vykonávajú funkcie opatrovníka/poručníka a ďalšie úkony v záujme MBS. Orgán SPOD a SK ihneď po umiestnení dieťaťa do detského domova zisťuje, či nie je možné zlúčiť MBS s rodinnými príslušníkmi.⁶¹ Ak MBS nemôže byť zverený do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby alebo príbuzného, je povinný podať podľa ustanovení Občianskeho súdneho poriadku návrh na vydanie predbežného opatrenia. Podľa tohto predbežného opatrenia sa MBS umiestňuje do zariadenia na výkon rozhodnutia súdu, t. j. do detského domova. Keďže každý MBS musí byť zastúpený, súdy ustanovujú za zástupcov MBS orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately⁶², pričom neodkladné opatrenia pre MBS vykonávajú už aj pred ustanovením opatrovníka. Týkajú sa najmä poskytnutia zdravotnej a karanténnej lekárskej starostlivosti. Do úvahy však prichádza aj poradenstvo, resp. úkony súvisiace so zlúčením MBS s rodičmi alebo inými príbuznými. Okrem funkcie opatrovníka vykonáva orgán SPOD a SK aj funkciu poručníka.⁶³ Opatrovník je povinný zistiť, ak je to vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť MBS možné, názor na všetky skutočnosti, ktoré sa MBS týkajú, a to už pred vykonaním úkonov spojených s premiestnením, zlúčením, návratom do krajiny pôvodu alebo podaním žiadosti o azyl. Pokiaľ ide o vykonávanie konkrétnych úkonov smerom k trvalým riešeniam MBS na Slovensku, orgán SPOD a SK vo vzťahu k MBS vykonáva aj tieto úlohy: po uplynutí adaptačnej fázy MBS v detskom domove uskutočňuje s MBS pohovor, za prítomnosti tlmočníka, ktorému MBS rozumie za účelom zistenia názoru MBS na všetky skutočnosti, ktoré sa ho týkajú, na potreby a záujmy MBS, na dôvody odchodu z krajiny pôvodu a vstupu na územie SR, názor na premiestnenie,

59. Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 716/2002 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam bezpečných tretích krajín a bezpečných krajín pôvodu v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 288/2004 Z. z.

60. § 29 ods. 1 písm. b) zákona o SPOD a SK

61. Podľa § 29 ods. 3 zákona o SPOD a SK „Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa podieľa na vyhľadávaní rodičov alebo iných členov rodiny maloletého bez sprievodu na účel zlúčenia maloletého bez sprievodu s jeho rodinou.“

62. Pozri § 60 zákona o rodine: Súd ustanoví maloletému dieťaťu opatrovníka aj vtedy, ak je to potrebné z iných dôvodov a zároveň je to v záujme maloletého dieťaťa

63. Podľa § 73 (2) písm. b) bod 3 a 4 Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny vykonáva funkciu opatrovníka podľa osobitného predpisu a funkciu poručníka maloletému bez sprievodu Podľa 25 ods. 3 zákona o SPOD a SK „Ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na základe rozhodnutia súdu vykonáva funkciu poručníka maloletého bez sprievodu a maloletý bez sprievodu je umiestnený v zariadení zriadenom podľa tohto zákona alebo v zariadení zriadenom podľa osobitných predpisov,27) spolupracuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately s týmto zariadením.“

zlúčenie s rodinou, návrat do krajiny, vstup do konania o azyle⁶⁴ a podieľa sa na hodnotení, ktoré riešenie bude sledovať najlepší záujem dieťaťa a navrhuje ďalší postup, podáva v mene MBS žiadosť o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany a zastupuje dieťa v konaní o azyle; podáva opravný prostriedok proti rozhodnutiu ÚHCP P PZ v prípade, ak zistí nezákonné administratívne vyhostenie; podáva opravný prostriedok proti rozhodnutiu Migračného úradu, ktorým sa MBS neudeľuje azyl; napomáha pri zlučovaní s rodinou, ak sa táto nachádza na území iného štátu.⁶⁵

4.5. Detský domov a detský domov pre maloletých bez sprievodu v Medzilaborciach

V súčasnosti sa maloletí cudzinci bez sprievodu umiestňujú do zariadenia „**Detský domov a detský domov pre maloletých bez sprievodu v Medzilaborciach**“, ktorý je špecializovaný pre MBS.⁶⁶ Detský domov je zariadenie určené na výkon rozhodnutia súdu a vykonáva s a v ňom sociálna práca, liečebno-výchovná a psychologická starostlivosť, sociálne a právne poradenstvo a iné odborné činnosti, zabezpečuje sa zdravotná starostlivosť, psychoterapia, vzdelávanie a príprava na povolanie, poskytuje sa základná starostlivosť spojená s bývaním, stravovaním, obslužnými činnosťami a osobným vybavením ako šatstvo, obuv, hygienické potreby a iné veci osobnej potreby. V určených detských domovoch môže byť poskytovaná starostlivosť aj MBS, ktorým bola udelená medzinárodná ochrana.⁶⁷ Detský domov je zodpovedný za zabezpečovanie vyživovania MBS. Po uplynutí adaptačnej fázy MBS v detskom domove, detský domov spolupracuje s orgánom SPOD a SK pri zisťovaní názoru MBS na všetky skutočnosti, ktoré sa ho týkajú, na potreby a záujmy MBS, na dôvody odchodu z krajiny pôvodu a vstupu na územie SR, názor na premiestnenie, zlúčenie s rodinou, návrat do krajiny, vstup do konania o azyle a podieľa sa na hodnotení, ktoré riešenie bude sledovať najlepší záujem dieťaťa.⁶⁸ V organizačnej štruktúre detského domova je vyčlenený na prácu s MBS sociálny pracovník, úlohou ktorého je vedenie spisovej dokumentácie MBS, spolupráca s opatrovníkom, mimovládny organizáciami, súdmi, kontakt s biologickou rodinou.⁶⁹ MBS je v Detskom domove pre MBS v Medzilaborciach poskytované psychologické poradenstvo a konzultácie psychológom, prípadne mimovládnej organizácie (v súčasnosti Slovenskej katolíckej charity), ďalej sa MBS venujú 3 vychovávateľa a 2 pomocní vychovávateľa v rámci 1 samostatnej skupiny (najviac 10 detí), pričom na jedného zamestnanca pripadajú 2 MBS. Detský domov vedie spisovú dokumentáciu MBS obsahujúcu rozhodnutie súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia alebo výchovného opatrenia, sociálnu správu o dieťati, iné informácie rozhodujúce na posúdenie plnenia účelu ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia alebo výchovného opatrenia, záznamy o psychickom vývine, fyzickom vývine a sociálnom vývine dieťaťa, záznamy o návštevách rodičov a ostatných návštevách a individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa.⁷⁰

64. Podľa § 29 ods. 1 písm. d) zákona o SPOD a SK „Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podáva vyhlásenie podľa osobitného predpisu Ak nemožno postupovať podľa písmen b) a c) alebo na žiadosť maloletého bez sprievodu, a zabezpečuje jeho umiestnenie do príslušného azylového zariadenia.“

65. Mittelmannová, M. 2014. Malá tematická štúdia Národného kontaktného bodu Európskej migračnej siete v Slovenskej republike: Politiky, prax a štatistiky o maloletých bez sprievodu v Slovenskej republike. Medzinárodná organizácia pre migráciu. 73 strán, ISBN: 978-80-89506-56-9. str. 32-33

66. Podľa § 45 ods. 1 zákona o SPOD a SK „Opatrenia podľa tohto zákona sa vykonávajú v zariadeniach, ktorými sú detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko pre drogovu závislých a inak závislých (ďalej len „resocializačné stredisko“) a v iných zariadeniach zriadených na vykonávanie opatrení podľa tohto zákona.“

67. Mittelmannová, M. 2014. Malá tematická štúdia Národného kontaktného bodu Európskej migračnej siete v Slovenskej republike: Politiky, prax a štatistiky o maloletých bez sprievodu v Slovenskej republike. Medzinárodná organizácia pre migráciu. 73 strán, ISBN: 978-80-89506-56-9. str. 22

68. Podľa § 50 ods. 5 zákona o SPOD a SK „Detský domov pre maloletých bez sprievodu je povinný zistiť, ak je to vzhľadom na vek dieťaťa a jeho rozumovú vyspelosť možné, názor dieťaťa na všetky skutočnosti, ktoré sa ho týkajú, najmä zistiť názor dieťaťa na jeho premiestnenie, zlúčenie s rodinou, návrat do krajiny pôvodu, udelenie azylu alebo poskytnutie doplnkovej ochrany, a to už pred vykonaním úkonov na účely jeho premiestnenia, zlúčenia rodiny, návratom do krajiny pôvodu alebo pred podaním vyhlásenia, ktorým sa žiada o udelenie azylu alebo poskytnutie doplnkovej ochrany. Na účely zisťovania názoru dieťaťa podľa prvej vety detský domov pre maloletých bez sprievodu zabezpečí tlmočenie do jazyka, ktorému dieťa rozumie.“

69. IOM štúdia

70. Pozri § 60 ods. 1 a 3 zákona o SPOD a SK

4.6. Migračný úrad Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Migračný úrad Ministerstva vnútra Slovenskej republiky rozhoduje o udeľovaní azylu a o poskytovaní doplnkovej ochrany MBS a poskytuje starostlivosť MBS umiestnených v azylových zariadeniach (Záchytný tábor v Humennom a Pobytový tábor Opatovská Nová Ves), do ktorých sú MBS po podaní vyhlásenia o azyle premiestňovaní z detských domovov.⁷¹

4.7. Liga za ľudské práva

Mimovládna organizácia, **Liga za ľudské práva**, spolupracuje s orgánom SPOD a SK a detským domovom pri poskytovaní právneho poradenstva MBS a napomáha pri zisťovaní a realizácii trvalých riešení pre MBS. V minulosti sa podieľala aj na zlučovaní MBS umiestnených v detskom domove so svojimi rodičmi v tretej krajine. Zabezpečovala najmä komunikáciu a navrhovala riešenia na realizáciu zlúčenia MBS s rodičmi. Okrem toho sa Liga za ľudské práva aktívne zapája do legislatívneho procesu pripomienkovaním pripravovaných zákonov, v rámci čoho sa snaží presadiť právnu úpravu čo možno najpriaznivejšiu pre MBS.

4.8. Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR)

Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR) monitoruje vstup MBS na územie Slovenskej republiky a do azylového konania, prijímacie podmienky v azylových zariadeniach, kde sa umiestňujú MBS a v detskom domove pre MBS. Úrad UNHCR sa na Slovensku nenachádza; SR spadá pod UNHCR Regionálne zastúpenie v Budapešti (HU).

4.9. Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM)

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) poskytuje pomoc pri zlučovaní MBS s rodinnými príslušníkmi, resp. má možnosť zabezpečiť asistovaný dobrovoľný návrat MBS do krajiny pôvodu alebo inej krajiny ako aj reintegračnú pomoc.

4.10. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

Ministerstvo školstva je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre materské školy, základné školy, stredné školy a vysoké školy, školské zariadenia, celoživotné zariadenia, celoživotné vzdelávanie, vedu a techniku, pre štátnu starostlivosť o mládež a šport. Podľa Školského zákona⁷², pre deti - cudzincov sa na odstránenie jazykových bariér organizujú základné a rozširujúce jazykové kurzy štátneho jazyka. MBS zaraďuje do príslušného ročníka riaditeľ školy po zistení úrovne ich doterajšieho vzdelania a ovládania štátneho jazyka najneskôr do troch mesiacov od začatia konania o udelenie azylu. Z dôvodu nedostatočného ovládania štátneho jazyka možno dieťa podmienene zaradiť do príslušného ročníka podľa veku, a to najviac na jeden školský rok. Jazykové vzdelávanie MBS pred zaradením do školy zabezpečujú najmä detské domovy, resp. Migračný úrad v prípade umiestnenia MBS do azylových zariadení.

5. Trvalé riešenia v praxi: pohľad zodpovedných aktérov

Podľa hlavných aktérov štátnych inštitúcií zapojených do rozhodovacieho procesu pri hľadaní a určovaní trvalých riešení sú trvalé riešenia považované za proces, ktorý sa nedá limitovať krátkodobým termínom, musí zohľadňovať najlepší záujem dieťaťa, podlieha aktualizácii, musí zohľadňovať práva dieťaťa podľa Dohovoru o právach dieťaťa. Podstatné v rámci tohto procesu je nájsť optimálne riešenie v záujme dieťaťa, či už v rámci SR alebo v inej krajine. Taktiež sa vyžaduje, aby zodpovedné osoby (opatrovníci, sociálni pracovníci, vychovávatelia a psychológovia) boli dostatočne pripravení a aby trvalé riešenia vedeli správne aplikovať. Proces a spolupráca sú kľúčové. Urobenie rozhodnutia o trvalom riešení je výsledkom spoločnej práce viacerých zainteresovaných subjektov, najmä opatrovníka, zamestnancov detského domova (riaditeľa, sociálnych pracovníkov, vychovávateľov a pomocných vychovávateľov), policajných útvarov, predstaviteľov mimovládnych

71. Na základe novely zákona o azyle a zákona o SPOD a SK, od 1.7. by mali MBS zostávať v detských domovoch a nebudú premiestňovaní do azylových zariadení Migračného úradu Ministerstva vnútra.

72. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (Školský zákon), § 146 Vzdelávanie cudzincov

organizácii poskytujúcich poradenstvo v detskom domove. V každom prípade má povinnosť navrhovať trvalé riešenie opatrovník a smerovať spoluprácu v najlepšom záujme dieťaťa. Zainteresované osoby sa pri aplikácii trvalých riešení riadia predovšetkým Internou normou ÚPSVaR, v ktorej je upravený všeobecný postup.

Situácia v oblasti MBS na Slovensku sa podstatne zmenila rozhodnutím mať len jeden špecializovaný detský domov pre MBS. Detský domov pre maloletých bez sprievodu má podľa predstaviteľov štátu kvalitných ľudí, ktorí pracujú s MBS. Viacerí sa zhodli, že pri trvalých riešeniach je podstatné aj vytvorenie dobrých podmienok pre MBS, aby boli motivovaní zostať na Slovensku. V súčasnosti je skôr opačná situácia a väčšia MBS z detských domovov zmizne/ utečie. Ak sa MBS poskytne perspektíva, možnosti a stabilita (napr. že nebudú premiestňované do azylových zariadení) predstavitelia štátnych orgánov sa domnievajú, že budú mať väčšiu motiváciu zostať na Slovensku.

5.1. Kedy a ako je trvalé riešenie implementované

Štátne inštitúcie sa zhodli, že kľúčovým subjektom pri navrhovaní a rozhodovaní o trvalých riešeniach je orgán SPOD a SK, konkrétne zamestnanec orgánu SPOD a SK, ktorý vykonáva úlohy opatrovníka. Prvé informácie o možných riešeniach situácie dieťaťa, dostáva MBS písomne už počas umiestnenia v samostatnej diagnostickej skupine (brožúra obsahujúca všeobecné informácie o detskom domove, opatrovníkovi, azyle, atď.). Každému MBS sa poskytuje tzv. dvojtypážňová adaptačná fáza, počas ktorej sa buduje dôvera, a počas ktorej sa už môžu hľadať riešenia situácie MBS; dôležité je zistiť odkiaľ MBS pochádza, akou cestou sa dostal na Slovensko, čo MBS zažil a pod.

Dôležitým východiskom pre učenie trvalého riešenia je pohovor opatrovníka s MBS, za prítomnosti tlmočníka, na ktorom opatrovník spoločne s MBS preberá možnosti riešenia jeho situácie.

Návrh o trvalom riešení zaznamenáva opatrovník v tzv. Pláne rozvoji osobnosti dieťaťa a to na základe odbornej diagnostiky MBS, zisťuje sa, či MBS nie je obeťou obchodovania s ľuďmi, či nie je vojakom alebo obeťou vojnového konfliktu, či nie je traumatizovaný v dôsledku toho čo sa mu stalo v domovskej krajine alebo počas cesty na Slovensko, a pod. O trvalom riešení opatrovníci rozhodujú po získaní dostatočného množstva informácií o MBS a po primárne vyriešenej pobytovej otázke.

Trvalé riešenie je závislé od dlhodobého cieľa, pričom napr. zlúčenie MBS s rodičmi je „behom na dlhé trate“. Štátne inštitúcie pripúšťajú možnosť zmeny trvalého riešenia v prípade MBS, ale v praxi sa prehodnocovanie trvalého riešenia uskutočňuje len vo veľmi malom počte prípadov, hlavne vtedy, keď sa vyskytne podstatná informácia.

Zástupcovia Migračného úradu MV SR uviedli, že vstupom dieťaťa do azylového konania a jeho umiestnením v zariadení pre žiadateľov o azyl na seba preberajú zodpovednosť za jeho blaho aj za trvalé riešenie právnej situácie dieťaťa, za ktoré označili udelenie azylu. Pripustili, že poskytnutie doplnkovej ochrany nemá trvalý charakter, avšak zdôraznili, že musia pri rozhodovaní postupovať predovšetkým v súlade so zákonom o azyle, ktorý stanovuje jasné podmienky pre udelenie azylu a pre poskytnutie doplnkovej ochrany. Prax ukazuje, že MBS je oveľa častejšie poskytovaná doplnková ochrana ako je im udeľovaný azyl. Pokiaľ ide o azyl z humanitných dôvodov, ktorý môže ministerstvo udeliť podľa zákona o azyle, avšak nie je na jeho udelenie právny nárok, táto možnosť sa istým spôsobom zvažuje v prípade každého MBS, ale nie sú k tomu žiadne ustálené postupy či pravidlá, napr. nie je jasné čo konkrétne sa zvažuje, aké okolnosti prípadu možno považovať za humanitné dôvody v prípade MBS, a pod. Ide skôr o voľnú úvahu pracovníka Procedurálneho odboru Migračného úradu MV SR, ktorý je poverený posúdením prípadu. Taktiež absentuje akékoľvek usmernenie vo vzťahu k aplikácii princípu najlepšieho záujmu v azylovom konaní.

5.2. Relevantné faktory pri hľadaní trvalého riešenia

Podľa štátnych inštitúcií neexistuje pri trvalých riešeniach jeden univerzálny model. Je však podľa nich dôležité, aby základné procesy a postupy boli jednotné a dobre nastavené. Za účelom zistenia najlepšieho záujmu dieťaťa sa s MBS uskutočňuje pohovor, vychádza sa z názorov a očakávaní MBS (ktoré je však potrebné hodnotiť z pohľadu reálnych a dostupných riešení), ďalej z dokumentov, ktoré si MBS priniesol, resp. ktoré s ním spísali iné štátne orgány (napr. policajné útvary pri nájdení MBS), zo súdnych spisov, z informácií z Červeného kríža, z názorov zamestnancov detského domova alebo informácií z mimovládnych organizácií. Štátne inštitúcie si uvedomujú, že dôležité je aj vybudovanie si vzťahu dôvery s MBS, ale na druhej strane priznávajú, že nie vždy sa im to podarí. Ako jeden z dôvodov uvádzajú skutočnosť, že MBS veľmi rýchlo miznú z detských domovov a to ešte pred vykonaním prvého pohovoru alebo tesne po ňom.

Zlúčenie MBS s rodinou trvá podľa viacerých štátnych orgánov veľmi dlho a bolo by potrebné tento proces urýchliť, relevantné informácie treba rýchlo „zmapovať“ a spolupracovať pružnejšie. Ak dieťa cestuje za svojou rodinou, je potrebné urobiť všetko pre to, aby sa zlúčenie mohlo zrealizovať. Vždy je potrebné zistiť vhodnosť zlúčenia, či to nie je pre MBS rizikové. Niektoré orgány SPOD a SK uvádzajú, že opatrovník nie je schopný sám vyhľadávať rodičov a potrebuje na to spoluprácu aj iných orgánov. Opatrovník zisťuje kontakty na rodičov prípadne iných príbuzných, s ktorými by sa MBS mohol zlúčiť. Kontakty na rodičov alebo príbuzných sa overujú, pretože nie vždy sú dôveryhodné.

V rámci azylového konania považujú zástupcovia Migračného úradu MV SR za dôležité nielen vypočutie dieťaťa v rámci vstupného azylového pohovoru a prípadných ďalších pohovorov, ale aj vypočutie názoru opatrovníka a v každom konaní žiadajú stanovisko opatrovníka/ poručníka k žiadosti MBS o azyl. Okrem toho si žiadajú sociálny profil dieťaťa, ktorý vypracúvajú sociálni pracovníci zariadenia pre žiadateľov o azyl, v ktorom je dieťa umiestnené. Úlohu opatrovníka v azylovom konaní vidia ako nezastupiteľnú, a to predovšetkým na azylových pohovoroch, kde má opatrovník možnosť sa vyjadriť k žiadosti MBS o azyl a doplniť výpovede dieťaťa, a kde zároveň poskytuje dieťaťu psychologickú oporu.

5.3. Štatistiky

Štatistické údaje o MBS žiadajúcich o azyl zhromažďuje Migračný úrad. Počet podaných žiadostí o azyl je dostupný na stránke Ministerstva vnútra, www.minv.sk. Pokiaľ ide o získanie konkrétnejších údajov, ako je napríklad udelenie azylu podľa § 8 zákona o azyle (pre dôvody prenasledovania) alebo podľa § 9 zákona o azyle (humanitné dôvody) je potrebné podať žiadosť priamo na Migračný úrad.

Roky ⁷³	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Počet žiadostí o azyl podaných MBS	28	7	13	4	5	11 ⁷⁴
Udelený azyl MBS podľa § 8	N/A	0	0	0	0	0
Udelený azyl MBS podľa § 9	N/A	1	0	0	3	0
Poskytnutá doplnková ochrana MBS	N/A	2	7	1	0	0

5.4. Zhrnutie

Problematika MBS, a predovšetkým určovanie trvalých riešení, patrí do pôsobnosti orgánov SPOD a SK, t. j. úradom práce, sociálnych vecí a rodiny. Priame kompetencie v rámci tejto pôsobnosti vykonáva poverený zamestnanec orgánu SPOD a SK, ktorý primárne navrhuje trvalé riešenie právnej situácie MBS, pričom s ostatnými relevantnými štátnymi orgánmi komunikuje svoj návrh a posudzuje ich pripomienky a názory. Orgány SPOD a SK môžu svoje rozhodnutia konzultovať aj s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave, resp. s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Zodpovedných zamestnancov štátnych orgánov ako aj mimovládnych organizácií, s ktorými sme sa zhovárali sme sa pýtali aj na ich názor, v čom vidia stále určité obmedzenia či výzvy, a priestor na zlepšenie. Viacerí zástupcovia štátnych orgánov poukazovali na vysokú „útekovosť“, t.j. miznutie detí bez sprievodu, a na jazykovú bariéru. Taktiež sa objavil názor, že z pohľadu trvalých riešení by bolo vhodné, keby viacerým deťom bol Migračným úradom MV SR udelený azyl. V oblasti zlučovania s rodinou je opatrovník odkázaný na spoluprácu pri vyhľadávaní rodinných príslušníkov a komunikáciu s nimi na iné orgány. Problematické v praxi je tiež napr. preverovanie pravosti dokladov a zabezpečenie dokladov na preukázanie príbuzenstva, a teda spoľahlivé preverenie údajných rodinných príslušníkov, s ktorými by prichádzalo do úvahy zlúčenie rodiny. Bol vyslovený aj názor, že pokiaľ ide o zlučovanie rodiny absentujú zavedené, efektívne a osvedčené postupy. Nie je úplne jasné ani ako prebieha v praxi prehodnocovanie trvalých riešení. Problém je tiež preverovanie kontaktov, s ktorými dieťa telefonuje. Detský domov si začal zaznamenávať telefónne čísla, ale je problém preveriť obsah hovoru ako aj kto je skutočne na druhej strane.

Pokiaľ ide o priestor na zlepšenie, tak podľa odpovedí respondentov by sa napr. mal navýšiť rozpočet detského domova, aby bola poskytovaná pomoc komplexná, aby bolo zabezpečených viac hodín tlmočenia, rozšírila sa kvalitná výučba slovenského jazyka, ako aj reálií Slovenska, a aby MBS mali zabezpečenú asistenciu pri vzdelávaní. Tiež by sa malo popracovať na príprave detí na trh práce, ako aj umožneniu MBS už počas umiestnenia

73. Zdroj: www.minv.sk, a Mittelmanová, M. 2014. Malá tematická štúdia Národného kontaktného bodu Európskej migračnej siete v Slovenskej republike: Politiky, prax a štatistiky o maloletých bez sprievodu v Slovenskej republike. Medzinárodná organizácia pre migráciu. 73 strán, ISBN: 978-80-89506-56-9.

74. Vo všetkých 11-tich prípadoch bolo konanie o azyle zastavené z dôvodu, že „sa žiadateľ bez priepustky viac ako sedem dní zdržiava mimo azylového zariadenia“ (§ 19 ods. 1 písm. f) zákona o azyly, t.j. MBS opustili zariadenie pre žiadateľov o azyl

v detskom domove brigádnicke pracovať, ak majú záujem, a to plne v súlade s požiadavkami Zákonníka práce. Dôraz by mal byť kladený na to, aby MBS neboli objektom, ale subjektom pomoci. Je potrebné im dať ponuku, ale rozhodnúť sa, či ju prijímú, sa musia sami. Dôležité pri hľadaní a implementácii akéhokoľvek trvalého riešenia je, aby MBS malo motiváciu zostať na Slovensku, preto je ich potrebné viac stabilizovať, vytvoriť im vzťah dôvery a motivovať ich. Pokiaľ ide o tlmočenie, aj tu je priestor na zlepšenie, konkrétne by bolo vhodné školenie pre využívaných tlmočníkov, aby viac rozumeli problematike MBS; vhodné by tiež bolo robiť záznam z tlmočenia a občas skontrolovať, čo vlastne tlmočník tlmočí, aby bolo možné vyhodnotiť kvalitu tlmočenia.

6. Trvalé riešenia z pohľadu detí / mladých ľudí

Na Slovensku nebolo možné vykonať spoločný workshop alebo rozhovory s MBS vzhľadom na veľmi nízky počet detí prichádzajúcich na Slovensko v roku 2014. Navyše, ani MBS, ktorí prišli a boli do detského domova umiestnení sa tam dlho nezdržali a zmizli, príp. boli premiestnení do zariadenia Migračného úradu a zmizli následne z tohto zariadenia. Preto sme sa rozhodli nahradiť rozhovory s MBS rozhovormi s mladými dospelými, ktorí na Slovensko prišli ako MBS, žijú tu už niekoľko rokov a v súčasnosti sú dospelí a samostatní. Prešli si však systémom starostlivosti o MBS, takže majú osobnú skúsenosť, o ktorej nám porozprávali. Myslíme si, že výpovede mladých dospelých, ktorí už dnes vedia zhodnotiť či našli na Slovensku skutočné trvalé riešenie svojej situácie, a aká bola ich cesta k tomuto riešeniu, predstavuje pridanú hodnotu projektu, pretože mladí dospelí predsa len už vypovedajú o svojich skúsenostiach a názoroch z inej perspektívy ako deti, a teda veríme, že ich výpovede a názory budú obohacujúce aj pre komparatívnu analýzu. Niektoré výpovede ponecháme vo forme citácií.

6.1. Čo pre mladých ľudí znamená pojem “trvalé riešenie”?

Mladí ľudia, s ktorými sme sa rozprávali pojem „trvalé riešenie“ nepoznali. Z rozhovorov, ktoré sme zrealizovali vyplynulo, že pre týchto mladých ľudí je trvalé riešenie buď možnosť zlúčiť sa s rodinou v inej krajine EÚ alebo získanie trvalého pobytu na Slovensku. Chlapec z Afganistanu, ktorý prišiel na Slovensko ako 16 ročný hovorí:

“Chcem mať azyl, doklad. Lebo chcem žiť na Slovensku. Prečo som odišiel z mojej krajiny? Lebo chcem azyl, chcem žiť. Keby som chcel umrieť, tak prečo by som sem prišiel? Chcem žiť na Slovensku, mať ženu a deti ako normálni ľudia. Chcem mať dobrú budúcnosť.“ Vo výpovediach veľmi často odznelo slovo „azyl“. Ďalší chlapec z Afganistanu hovorí: „Najväčší problém je, všetci dúfajú, aby mohli dostať tento azyl, pretože my sme vlastne utečenci. My vlastne nepotrebujeme to, aby Slovensko stále nám platilo peniaze neviem kvôli byť, neviem kvôli jedlo... my vlastne sme tu, pretože sme utečenci a chceme vlastne tento azyl. Keď budeme mať azyl, tak budeme mať pokoj.“

Žiadny z opýtaných mladých ľudí nepovažuje za trvalé riešenie doplnkovú ochranu, ktorá im neposkytuje dostatočnú istotu; boja sa, že by im ju mohol Migračný úrad zrušiť alebo nepredĺžiť a kvôli tomu cítia nepokoj, stres a strach; nemôžu sa sústrediť na štúdium. Chlapec, ktorý mal poskytnutú doplnkovú ochranu a následne sa po dosiahnutí plnoletosti a odchode z detského domova rozhodol zanechať štúdium, dôvody tohto svojho rozhodnutia vysvetľuje nasledovne:

„...keď mi nedajú azyl, prečo študujem? Mal som taký strach, že keď som študoval, nepochopil som v škole nič. Celý deň som rozmýšľal, aj večer, čo bude, čo nie, čo bude, čo nie... Dokedy bude tá doplnková ochrana? Osem alebo deväť mesiacov, potom zas budem mať pohovor? Koľko krát budem mať pohovor? Povedzte, či dostanem azyl alebo nie?“

Vo vzťahu k trvalým riešeniam chlapci tiež zdôrazňujú veľký význam vzdelania. Príchod do Európy mnohí z nich videli tiež ako príležitosť získať vzdelanie, ktoré doma získať nemohli:

“When I was in Afganistan and I went to school I told everybody I want to be a doctor. When I came to Slovakia I thought I will study five years six years or even seven and I will become a doctor.”

6.2. Prečo si mladí ľudia myslia, že nájdenie trvalého riešenia je dôležité?

Z rozhovorov sa dá pomerne ľahko identifikovať, že z pohľadu MBS, resp. mladých dospelých je pocit trvalého riešenia dôležitý, aby mali pocit istoty a stability, aby mali duševnú pohodu, ktorá je nevyhnutná pre vytváranie plánov do budúcnosti a budovanie si nového života. V opačnom prípade, ak títo mladí ľudia nemajú pocit, že je ich situácia vyriešená dlhodobo, ale len dočasne, pričom poukazujú v rozhovoroch najmä na svoj právny status, upadajú do neistoty, stagnácie až rezignácie, cítia, že nemajú budúcnosť vo svojich rukách, nemôžu si robiť plány, nemôžu začať budovať nový život, sú paralyzovaní, často majú až psychické problémy (strach z návratu do rodnej krajiny, nočné mory, nesústredenosť, napr. na štúdium, pretrvávajúca posttraumatická stresová porucha, a pod.). Nevidia zmysel v tom, čo robia, nemajú motiváciu pokračovať v štúdiu, zdokonaľovať sa v znalosti slovenského jazyka, necítia sa byť vítaní v tejto krajine, a tiež nerozumejú tomu, prečo ak im Slovensko nechce dať azyl im neumožní ísť do inej krajiny (tým myslia systém vybudovaný Dublinským nariadením). Všetci chlapci, s ktorými sme sa zhovárali v rámci nášho výskumu sa minimálne jedenkrát pokúsili zo Slovenska odísť do inej krajiny západnej Európy, spravidla do niektorej zo škandinávskych krajín, predovšetkým preto, že tam majú príbuzných (často vzdialenejších) alebo známych, ale dôležitou motiváciou pre nich bol najmä pocit, že na Slovensku nenájdu trvalé riešenie, ktoré by zodpovedalo ich predstavám. Tieto deti neodišli zo Slovenska ihneď, ale až po pár mesiacoch až vyše roku od príchodu na Slovensko, pretože tu nevideli svoju budúcnosť. V rozhovoroch zdôrazňujú predovšetkým dôležitosť:

- a) stability pobytu: ako základ pre pocit istoty a stability a vybudovania si nového domova na Slovensku všetci mladí respondenti uvádzajú získanie azylu, resp. trvalého pobytu na Slovensku.
- b) vzdelania: väčšina mladých dospelých, s ktorými sme sa zhovárali opakovala význam štúdia pre ich budúcnosť.
- c) blízkej osoby: rovnako zdôrazňovali dôležitosť dospelého, akéhosi dôverníka, ktorý by im pomáhal a radil v procese hľadania a určovania trvalého riešenia.

Tu uvádzame niektoré výpovede mladých ľudí:

„Štyri roky tu už študuješ a nevieš čo bude s tebou. To je potom veľmi ťažké, to mrzí. Keď pôjdete do inej krajiny, štyri roky tam študujete a neviete čo bude s vami, tiež to cítite.“

“I was just sitting in the camps. Two free years are just gone; I was not going to school... One year I was just sleeping in Opatovská. I was thinking why I am sleeping. But that is not up to me, it is up to migration.”⁷⁵

“Mám strašne zlé pocity a stále rozmýšľam, rozmýšľam a niekedy naozaj som chorý, pretože veľa rozmýšľam a neviem, že čo bude nabudúce, že čo bude robiť vláda s nami, že mám veľa problémov a kvôli tomu veľa rozmýšľam a moja situácia každý deň zhorší, a tu na Slovensku stále iba dúfam a neviem kedy dostanem azyl. A chcem tiež, myslím, že tento čas je pre mňa veľmi dôležitý. Môj čas je ako zlato pre mňa. Tento čas strašne rýchlo behá, strašne rýchlo. Mrzí ma to naozaj, kvôli tomu som veľmi smutný. Chcem využiť tento čas. Ja myslím, že som na tomto svete, aby mohol som robiť pre ostatných niečo. Nie som tu, aby som jedol iba a spal. Ja to tak nemyslím. Som tu, pretože myslím, že musím robiť niečo pre ostatných. A niekedy keď ja myslím, že nemôžem nič robiť, tak to mrzí ma naozaj, hrozne.”

75. Podľa odpovede Migračného úradu MV SR na žiadosť o informácie, č. MU-OPO-2014/000204-003, príloha: podľa uvedených údajov bol v rokoch 2010 – 2013 počet maloletých bez sprievodu, ktorí počas umiestnenia v zariadení migračného úradu navštevovali ZŠ, resp. SŠ: 0

„Keď som prišiel na Slovensko mal som jasný plán. Mal som v hlave jasno, chcem čo najrýchlejšie vyštudovať a stať sa lekárom. Ale potom som nedostal azyl, ani trvalý pobyt, a môj plán sa rozpadol, nevidel som zmysel tu študovať... dnes som tu už 5 rokov a moju žiadosť o dlhodobý pobyt zamietli a ja neviem prečo. Stále mám len doplnkovú ochranu, naposledny bol som v konaní o predĺženie doplnkovej ochrany 9 mesiacov, čakal som, nevedel som či mi ju predĺžia, prišiel som o prácu...a predĺžili, ale dlhodobý pobyt mi zamietli, a teraz neviem čo mám robiť...zasa pracujem vo fabrike, ale plány už nemám, rozpadli sa, v noci nespím do tretej do štvrtej, lebo stále rozmýšľam, že kam som sa v živote dostal a nevidím východisko, nemám už silu ani motiváciu pokračovať...čo mám robiť?“

6.3. Aké by podľa mladých ľudí malo byť trvalé riešenie?

Pokiaľ ide o určovanie trvalých riešení, mladí ľudia zdôrazňovali predovšetkým význam komunikácie; prítomnosti osoby, ktorej dôverujú; vypočutia názoru dieťaťa a zohľadnenia jeho plánov do budúcnosti; rešpektovanie jeho názoru pokiaľ ide o voľbu štúdia; okamžité zaradenie do školy, aby deti zbytočne nestrácali čas čakáním v táborech pre žiadateľov o azyl; hľadanie možností zlúčenia s rodinou v západnej Európe (viacerí respondenti mali vzdialenejších rodinných príslušníkov napr. v škandinávskych krajinách, s ktorými im nebolo umožnené sa zlúčiť a cítia, že by potrebovali ich podporu, často ich navštevujú). Niektorí respondenti zdôraznili potrebu psychologického poradenstva a pomoci okamžite po príchode na Slovensko.

Chlapec z Iraku na otázku ako by on postupoval pri hľadaní trvalého riešenia pre dieťa, keby bol sociálny pracovník, odpovedal:

„Keby som ja bol sociálny pracovník, najprv by som sa porozprával s dieťaťom a poradil mu riešenia, vypočul by som jeho názor, pomohol mu nájsť rodinu a zlúčiť sa s ňou.“

Ďalší chlapec zdôrazňuje, že na to, aby sa odlúčené deti na Slovensku cítili dobre, je dôležité:

„...aby hneď poslali ich do školy a bývali v nejakom dome v meste, nie ďaleko od mesta, aby boli medzi ľuďmi...najviac to chcem, aby chodili do školy, viete? Aby videli, že žijú medzi ľuďmi a nie je rozdiel, ale cítia sa dobre.“

Iný respondent poukazuje na to, že pri hľadaní trvalého riešenia neexistuje jeden univerzálne aplikovateľný model, ale každé dieťa je iné, má iné problémy, iné možnosti a každé riešenie musí byť individuálne:

„Nie sme rovnakí, každý má iný problém.“

Chlapec z Afganistanu hovorí, že deti bez sprievodu, ktoré prichádzajú na Slovensko chcú žiť ako slovenské deti, chcú chodiť do školy a na výlety a toto im treba poskytnúť ihneď po príchode na Slovensko, aj keď ešte nebolo nájdené či určené trvalé riešenie:

„We want to live like Slovakian children, be happy. When I live in the camp, I cannot go for a trip. I cannot go to school. Nothing. What I need is to give me the books and take me to trips.“

6.4. Zhrnutie

Z rozhovorov vyplynulo, že mladí ľudia chcú šancu začať v Európe nový život. Niektorí majú príbuzných v západnej Európe, ale nebolo im umožnené sa s nimi zlúčiť (napr. strýka, tetu, a pod.). Dôležité pre nich je, aby sa cítili na Slovensku vítaní; aby azylové konanie netrvalo príliš dlho a aby im bol skutočne udelený azyl a nie doplnková ochrana, ktorú nepovažujú za trvalé riešenie. Mnohí z nich by chceli študovať a ukončiť aj vysokú školu, chcú byť právnici, lekári či inžinieri. Avšak, mladí dospelí, s ktorými sme sa rozprávali sa vyjadrili,

že pokiaľ ide o ich štúdium nedostali na Slovensku dostatočnú podporu. Ich sny a plány o vzdelaní zostali nenaplnené. Momentálne sú už dospelí a pracujú na nízko-kvalifikovaných pracovných pozíciách a cítia, že štúdium je pre nich nedostupné, keďže si musia zarábať na živobytie. Najlepšie vystihol túžby mladých migrantov jeden chlapec z Afganistanu, ktorý povedal: „Všetko čo potrebujem je: dajte mi knihy a vezmite ma na výlety“.

7. Záver: Porovnanie názoru mladých ľudí a reality MBS na Slovensku

Z realizovaného výskumu, vykonaných rozhovorov, ako aj viac ako šesť ročných skúseností Ligy za ľudské práva pri práci s MBS, vyplýva, že predstavy a očakávania detí a slovenská realita sa často rozchádzajú. V prvom rade treba zdôrazniť, že väčšina MBS, ktoré sú nájdené na území SR, nepovažovala Slovensko v čase odchodu z rodnej krajiny za svoju cieľovú destináciu, a to predovšetkým preto, že Slovensko je pomerne malá, mladá a v ďalekých krajinách neznáma krajina. V krajinách ako je Somálsko, Afganistan či Vietnam počuli o Nemecku, Anglicku alebo Francúzsku, či o Európskej únii ako takej, ale len málo rodín, ktoré vysielajú svoje deti do bezpečia alebo za lepším životom si zvolí za cieľovú krajinu Slovensko, keďže o takejto krajine mnohí z nich nikdy nepočuli. Za cieľovú krajinu rodiny alebo prevádzaci tiež často vyberú práve tú krajinu, v ktorej buď žijú ich vzdialení príbuzní alebo známi či ľudia z toho istého mesta, dediny či klanu, a teda sa môžu spoľahnúť na to, že „krajania“ dieťaťu v prípade potreby pomôžu. Preto tiež napr. škandinávské krajiny s pomerne veľkými prisťahovaleckými komunitami sú časté destinácie pre MBS. Nemožno sa preto čudovať, ak tieto deti pri prvom rozhovore so sociálnym pracovníkom a/ alebo opatrovníkom, resp. ešte predtým pred hraničnou alebo cudzineckou políciou, alebo pri podaní žiadosti o azyl, prehlásia, že ich cieľová krajina bol pôvodne iný členský štát EÚ, keďže často ani nevedia ako sa na Slovensku ocitli a čo za krajina Slovensko je.

Vnímate na Slovensku tendenciu zodpovedných orgánov, a to nielen vo vzťahu k MBS, ale vo vzťahu k utečencom všeobecne, klásť migrantom za vinu, že si Slovensko nevybrali ako svoju cieľovú destináciu. Ak cudzinec prehlási, že pôvodne mal namierené do iného štátu, často je to v následných konaniach ako aj v prístupe k nemu používané v jeho neprospech, a akoby sa vopred očakávalo, že tento cudzinec zo Slovenska odíde. V prípade MBS sa občas zdá, akoby aj zodpovedné orgány, vrátane súdov, „čakali“ na ich útek. A až za predpokladu, že svojim zotrvaním v detskom domove „preukážu“ ochotu zostať na Slovensku, sa skutočne začne hľadať pre nich trvalé riešenie, pričom práve pri trvalých riešeniach pre MBS sú kľúčové prvé okamihy a dni MBS na Slovensku, kedy sa rozhoduje o tom, či na Slovensku zotrývajú alebo odídu.

Tento prístup potom vidno, podľa nášho názoru, vo viacerých postupoch a opatreniach, ktoré sú v prípade MBS často len dočasného charakteru. Deti sú umiestňované do detského domova na základe predbežného opatrenia súdu. Po podaní žiadosti o azyl sú presúvané do zariadení pre dospelých žiadateľov o azyl, ktoré nie sú zariadeniami starostlivosti o deti, kde sú často pod negatívnym vplyvom dospelých žiadateľov o azyl a kde sa na nich oveľa jednoduchšie vedia nakontaktovať prevádzaci. Dieťaťu je ustanovený opatrovník, ktorý ho zastupuje pri právnych úkonoch, pričom však podľa zákona o SPOD a SK mu má byť ustanovený poručník⁷⁶. K návrhu na ustanovenie poručníka, ako aj na nariadenie ústavnej výchovy, spravidla dochádza až po tom, keď je MBS udelený azyl alebo poskytnutá doplnková ochrana. Interná norma ÚPSVR SR uvádza nasledovné: „orgán SPOD a SK, ktorý bol súdom ustanovený za opatrovníka, prípadne v ktorého územnom obvode sa MBS nachádza, ihneď ako je to potrebné (najneskôr vtedy, ak bola MBS udelená doplnková ochrana alebo azyl), podá príslušnému súdu návrh na ustanovenie poručníka“. Rovnako k zaradeniu dieťaťa do vzdelávacieho procesu (do školy) dochádza v praxi až po ukončení azylového konania. Takto sa stáva, že dieťa aj niekoľko mesiacov, či dokonca rok a viac⁷⁷, trávi na týchto „dočasných“ opatreniach (predbežné opatrenie; presúvanie v rámci táborov pre žiadateľov o azyl; opatrovník namiesto poručníka; nezaradenie do riadneho vzdelávacieho

76. § 29 ods. 1 písm. a) zákona o SPOD a SK

77. V prípade podania odvolania na súd, môže azylové konania trvať aj viac ako rok. Robili sme napr. rozhovor s chlapcom, ktorý bol v azylovom konaní cca rok a pol a po celý čas čakal v tábore pre žiadateľov o azyl, pričom vôbec nechodil do školy. Uvedené vnímal veľmi negatívne, a spôsobilo mu to psychické problémy.

procesu; a napokon aj poskytnutie doplnkovej ochrany namiesto udelenia azylu, keďže z výpovedí mladých ľudí vyplýva, že doplnkovú ochranu vnímajú ako akési pokračovanie azylového konania a nie ako trvalé riešenie ich právneho statusu). Toto má negatívny vplyv na psychické a emocionálne rozpoloženie MBS. Mladí ľudia sa jednoznačne vyjadrili, že sa na Slovensku mnohokrát necítili byť vítaní, a že neboli uspokojení ich primárne potreby, ktorými z ich pohľadu sú:

- prítomnosť blízkej osoby, ktorá by im bola neustále nablízku, radila im, a bola akoby ich „druhou mamou“⁷⁸;
- okamžité zaradenie do školy a intenzívna výučba slovenského jazyka;
- rýchle dlhodobé vyriešenie právnej situácie, ktorým je podľa detí buď zlúčenie s rodinou v krajine západnej Európy alebo udelenie azylu na Slovensku;
- podpora pri štúdiu aj po dosiahnutí plnoletosti – poskytnutie takých materiálnych podmienok, zázemia a stability prostredia, aby odlúčené deti mali reálnu možnosť sústrediť sa na štúdium a doštudovať strednú školu a príp. pokračovať v štúdiu na vysokej škole.

Uvedené očakávania detí spravidla neboli uspokojené podľa ich predstáv. Veríme, že pripravovaná legislatívna zmena, na základe ktorej by od 20.07.2015 nemalo dochádzať k presúvaniu MBS do zariadení pre žiadateľov o azyl po podaní žiadosti o azyl, a zotrvanie v detskom domove pomôže odstrániť aspoň niektoré súčasné problematiku oblasti, a to že bude dochádzať k skoršiemu ustanovovaniu poručníkov, nariadeniu ústavnej starostlivosti a zaradeniu detí do školy. Pokiaľ ide o dlhodobé právne vyriešenie situácie MBS, tu by bolo potrebné vypracovanie efektívnejšieho mechanizmu zlučovania rodiny a vyžaduje sa tiež existencia politickej vôle na zotrvanie týchto detí na území SR (napr. na základe udeľovania azylu z humanitných dôvodov), ktorá podľa nášho názoru absentuje.

Výsledok popísaného konfliktu medzi realitou a očakávaniami MBS spôsobuje, že aj MBS, ktoré sa na Slovensku rozhodnú zostať, napriek tomu, že nešlo pôvodne o ich cieľovú destináciu, necíčia spokojnosť so svojim životom. Cítia, že nedostali príležitosť naplniť svoj potenciál získaním kvalitného štúdia. Tí, ktorí napokon neodišli do zahraničia za rodinami na „západe“, sa pretlákajú životom sami, pracujú na nízko-kvalifikovaných pozíciách v továrni, sklade alebo v reštauráciách rýchleho občerstvenia („kebab“), často za neprimeraných až vykorisťujúcich podmienok. Majú depresie a psychické problémy, často trpia nespavosťou. Nestrácajú pritom len oni svoj vysnívaný lepší život, ale aj Slovensko stráca šikovných mladých ľudí, ktorí ho mohli obohatiť a napomôcť jeho napredovaniu a rozvoju. Mnohí bývalí maloletí bez sprievodu prišli na Slovensko s veľkým potenciálom. Nie je zredkavé, že niektorí ovládajú plynulo aj viacero cudzích jazykov.

V závere však treba dodať, že zodpovedné orgány, okrem uvedenej novely zákona, na základe ktorej sa deti nebudú presúvať do zariadení pre žiadateľov o azyl, pripravujú aj ďalšie opatrenia, v záujme zvýšenia ochrany a starostlivosti o MBS. Konkrétne ide o opatrenia obsiahnuté v Integračnej politike SR⁷⁹, ako aj opatrenia obsiahnuté v Národnom akčnom pláne pre deti na roky 2003 - 2007⁸⁰. Napriek tomu, že tieto opatrenia by mohli priniesť pozitívne zmeny pri práci s MBS, za najdôležitejší považujeme postoj a prístup zodpovedných

78. Tu je potrebné uviesť, že prístup opatrovníka sa podstatne zlepšil za uplynulých pár rokov, pričom opatrovník sprevádza dieťa všetkými úkonmi a konaniami na území SR, ale naďalej zostáva jeho úloha limitovaná jednak jeho časovými možnosťami, a tiež rozhodnutím súdu o ustanovení opatrovníka, podľa ktorého opatrovník zastupuje dieťa pri všetkých právnych úkonoch (čo sa v praxi naplňa), avšak na rozdiel od poručníka „ktorý dlhodobo vykonáva rodičovské práva a povinnosti týkajúce sa výchovy maloletého dieťaťa, jeho zastupovania a správy majetku namiesto rodičov, opatrovník vykonáva len určité konkrétne právne úkony, pričom rozsah práv a povinností je v uznesení súdu vymedzený. Jeho funkcia zaniká splnením účelu, na ktorý bol ustanovený.“ (citované z Internej normy ÚPSVR SR)

79. Opatrenie zamerané na identifikáciu príčin miznutí/ útekov MBS a následné zavedenie efektívnych preventívnych opatrení na zvýšenie ochrany MBS; a opatrenie na vypracovanie postupov pre aplikáciu princípu najlepšieho záujmu vo vzťahu k MBS

80. Opatrenia zamerané napr. na monitoring vzdelávania MBS žiadajúcich o azyl, alebo opatrenie na revíziu postupov aplikovaných pri určovaní veku MBS, na základe ktorého bola zriadená medzirezortná pracovná skupina koordinovaná ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny

orgánov k tejto zraniteľnej kategórii detí, na ktoré je treba primárne hľadieť ako na deti, resp. mladých ľudí volajúcich o pomoc, a nie ako na “ilegálnych migrantov”.

Zoznam zodpovedných orgánov a organizácií, so zástupcami ktorých sme vykonali rozhovor na účely projektu:

- 1) Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny
- 2) Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
- 3) Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny
- 4) Detský domov pre maloletých bez sprievodu (2 osoby)
- 5) Migračný úrad MV SR (4 osoby)
- 6) Slovenská katolícka charita
- 7) GRETA – členka GRETA za SR
- 8) UNHCR Regional Representation for Central Europe, Budapest – Senior Protection Associate pre SR

Zoznam použitej literatúry, právnych a podzákonných vykonávacích predpisov, a strategických vládnych dokumentov:

Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele

Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (Školský zákon), § 146 Vzdelávanie cudzincov

Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok

Interná norma Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, č. IN – 051/2007

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 716/2002 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam bezpečných tretích krajín a bezpečných krajín pôvodu v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 288/2004 Z. z.

K. Fajnorová, A. Malangone, Z. Številová: Miznúce deti, Pozičný dokument a Východisková analýza, Liga za ľudské práva, 2014

Mittelmannová, M. 2014. Malá tematická štúdia Národného kontaktného bodu Európskej migračnej siete v Slovenskej republike: Politiky, prax a štatistiky o maloletých bez sprievodu v Slovenskej republike. Medzinárodná organizácia pre migráciu

Integračná politika Slovenskej republiky

Národný akčný plan pre deti na roky 2013 - 2017

